

АРХЕОЛОГІЧНІ СТАРОЖИТНОСТІ ДАВНЬОЇ ОКОЛИЦІ ЧЕРНІВЦІВ – РОШІ ТА ІСТОРІЯ ЦЕЦИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ

Антоній МОЙСЕЙ,

Буковинський державний медичний університет,

Микола Ільків,

ДП «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба

України» Інституту археології НАН України,

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

antoniiimoisei@bsmu.edu.ua, ilkiv_chnu@ukr.net

ARCHAEOLOGICAL ANTIQUITIES OF THE OLD SUBURB OF CHERNIVTSI – ROȘA AND THE HISTORY OF THE ȚEȚINA FORTRESS

Antoni MOYSEY,

Bukovinian State Medical University,

Mykola Ilkiv,

Science Research Centre «Protective Archaeology Service of Ukraine»

of Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

ORCID ID: 0000-0001-5295-2271; RESEARCHER ID S-5261-2016

ORCID ID: 0000-0002-1501-876X; RESEARCHER ID S-5825-2017

Moysey Antoni, Mykola Ilkiv. Archaeological Antiquities of the Old Suburb of Chernivtsi – Roșa and the History of the Țețina Fortress. This article presents an analysis of archaeological discoveries in the territory of the suburb, now a district of the city of Chernivtsi – Roșa. The research was conducted as part of the «RESTORY» project, funded by the European Commission's «HORIZON-CL2-2023-HERITAGE-01-№ 101132781» grant. **The aim of the study.** The authors of the study argue with previous researches that, the district should include units such as Roșa (Rosha), Roșa-Stânca (Rosha-Stinka), Țețina (Cecino), and Monastârște (Monasteryishche) geographically and administratively, which, for a certain period, was even officially considered part of Rosha). **The relevance of this research** lies in the uniqueness of the archaeological data, which helps describe the ancient period before the advent of writing in this region, as well as in the comprehensive study of the history of the Cecino fortress based on medieval charters and scientific works from the 19th to the 21st centuries. **The chronological framework** of the study spans from the first Paleolithic settlements (40,000-10,000 years ago) to the 15th century AD. The research aims to evaluate the process of human habitation in what is now known as Rosha, based on current archaeological findings, medieval documents, and scientific works from the 19th-21st centuries. **Methodology.** The study involves analyzing archaeological objects and artifacts within the specific area of the Rosha district and critically examining documents from the corresponding historical periods. A detailed examination of the archaeological materials concentrated in Rosha, along with previously unknown findings from research conducted during the Romanian administration of the region, represents a scientific novelty. **Conclusions.** Archaeological investigations in this part of modern Chernivtsi have sparked scientific interest among many researchers, including R. F. Kaindl, V. Milcovich, T. Balan, B. O. Timošciuc, S. V. Pivovarov, M. V. Ilchiv, and others.

Scholars have identified several archaeological cultures within this area, including Cucuteni-Tripillian, Noua, Holigrad, Poianesti-Lukasivka, Carpathian burial mounds, Raikovet, and various Slavic settlements.

Particular attention has been given to Mount Țețina, where the remains of a defensive structure were found. Local legends, still preserved by Roșa's long-lived inhabitants, enrich knowledge about the folklore and cultural traditions of the area's residents. Additionally, scientific theories regarding the date and builders of the stone fortification on Mount Cecino have been examined.

A remarkable find was a treasure discovered in the ruins of the Cecino fortress in 1839, consisting of 19 silver objects, which are now displayed in the Museum of Art History in Vienna.

Key words: Rosha settlement, Cecino Fortress, RESTORY grant, ancient settlements, district's archeological antiquities.

Вступ. У рамках виконання проєкту «RESTORY» – грантової програми Європейської Комісії «Горизонт-Європа» (HORIZON-CL2-2023-HERITAGE-01-№ 101132781), вивчається історія одного з мікрорайонів м. Чернівці – Роші. Це місцевість на південно-західній околиці Чернівців, яка від заснування розвивалась як окреме поселення, згодом передмістя, і зрештою стала міським житловим мікрорайоном (рис. 1). Її характерною рисою було проживання тут представників різних етнічних груп і конфесій, а також побутування декількох традиційних народних культур, починаючи з австрійського періоду правління краєм (з 1774 р.). На західних околицях Роші здавна розташовувалась фортеця Цецина (на вершині однойменної гори), про існування якої свідчать

середньовічні грамоти XIV-XV ст. Навколо фортеці поступово утворилося велике поселення, що в першій половині XV ст. перетворилося на волосний центр.

На території Роші, до якої в різні історичні періоди географічно та адміністративно відносили саму Рошу, Рошу-Стинку, Цецино і Монастирську, люди проживали з давніх давен.

Дослідження є актуальним завдяки унікальним археологічним даним, що дозволяють розкрити дописемний період історії нашого краю. Крім того, воно передбачає комплексне вивчення історії Цецинської фортеці на основі середньовічних грамот та наукових праць XIX-XXI ст. **Хронологічні рамки** дослідження охоплюють період від найдавніших палеолітичних поселень до XV ст.н.е. **Мета дослідження** – розкрити

Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал.

(APSNIM), 2024, № 2(38), P. 6-31

процес заселення та проживання людей на території, яка сьогодні називається Роша, спираючись на наявні археологічні знахідки, середньовічні документи та наукові праці XIX-XXI ст. **Методика:** аналіз археологічних об'єктів і знахідок на території

мікрорайону Роша; критичний аналіз документів означеного періоду. Подібна деталізація археологічного матеріалу, зосередженого на території Роші, як і розкриття деяких аспектів досліджень періоду румунської адміністрації краю, має наукову новизну.

Рис. 1. Передмістя Роша та г. Цецино (вдалині на задньому плані) на картині Ф. К. Кнаппа 1860-х рр.

Археологічні старожитності басейну річки Клокучки та його околиць привернули увагу дослідників з кінця XIX – початку XX ст. Зокрема Р. Ф. Кайндль у праці про історію Чернівців та в інших публікаціях згадує знахідки фрагментів давнього керамічного посуду біля підніжжя Цецинської гори, керамічний тягарець із Роші, римські монети (рис. 2)¹. Однак дослідник помилково вважав, що ці знахідки не доводять існування

давніх поселень, адже могли потрапити сюди під час міграцій, військових походів чи в результаті торгівлі. Він вважав, що стаціонарні великі поселення доцільніше було влаштовувати на рівнинному та сонячному лівому березі річки Прут². Натомість руїни Цецинського замку та випадкові знахідки серед них породили низку народних легенд і навіть історіографічних міфів про те, хто і коли будував кам'яні мурі.

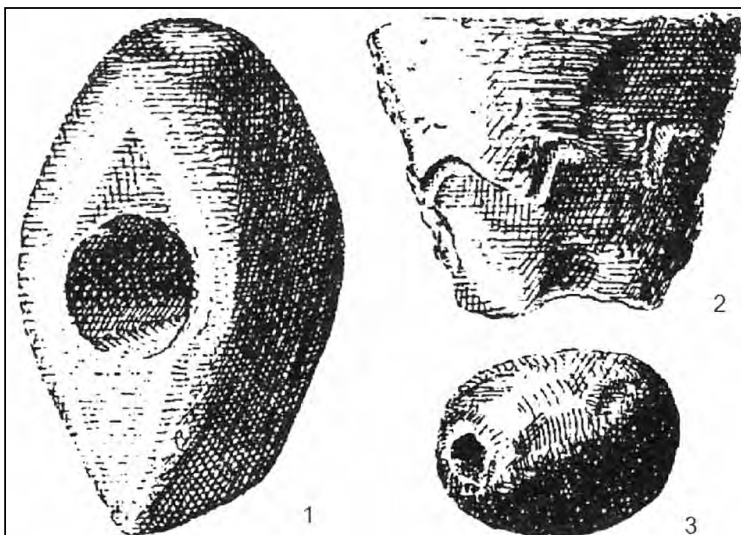

Рис. 2. Археологічні старожитності Роші та Цецино в праці Р. Ф. Кайндля «Історія Чернівців» (1908):

- 1 – кам'яна сокира-молот;
- 2 – фрагмент посудини;
- 3 – керамічний тягарець.

Історіографія. Дослідження окремих питань цієї теми представлені у роботах чернівецьких археологів та істориків. У 1950-1960-х рр. регулярні дослідження

проводив Б. О. Тимошук, який зафіксував тут десятки археологічних пам'яток різних епох. Інформація про виявлені об'єкти та результати досліджень знайшла

¹ Kaindl R. F. *Istoriia Chernivtsiv vid naidavnishykh chasiv do sohodennia* = *Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart* [The History of Chernivtsi from Ancient Times to the Present], Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2008, P. 17-24 [in Ukrainian, in German].

² Ilkiv M. «Arkheolohichni studii R. F. Kaindliia», *Raimund Fridrikh Kaindl. Rozvidky z nahody 150-littia vid dnia narodzhennia* [Raimund Friedrich Kaindl. Research on the Occasion of the 150th Anniversary of His Birth], Chernivtsi: Knyhy-XXI, 2016, P. 164 [in Ukrainian].

відображення у довідковій та краснзавчій літературі, а також у монографічних дослідженнях³. На окремих об'єктах дослідник проводив розвідкові розкопки, наприклад, руїн замку на г. Цецино, напівземлянок слов'янського та молдавського періодів у районі Червоного (1971 р.)⁴, решток наземної споруди трипільської культури га городищі в уроч. Турецька Поляна (1972 р.) тощо⁵. Старожитності райковецької культури, зокрема з околиць г. Цецино, характеризуються в роботі Л. П. Михайлини⁶. Дані про археологічні пам'ятки різних епох на території м. Чернівці й Роші, зокрема, узагальнив С. В. Пивоваров у виданні, присвяченому 600-річчю від першої писемної згадки про м. Чернівці⁷. Особливо важливими є його дослідження про скарб срібних середньовічних прикрас із руїн замку⁸. Матеріали княжої доби з околиць г. Цецино проаналізував у своїх працях І. П. Возний⁹. З 2000-х років у південній частині м. Чернівці проводяться археологічні розвідки та науково-рятвнві дослідження, зокрема на поселеннях трипільської, Ноа, голіградської, культур карпатських курганів та давньоруської культури¹⁰.

Узагальнені дані щодо давньої історії Цецинської фортеці представлені в роботах чернівецьких істориків О. М. Масана¹¹ та І. А. Піддубного¹².

У румунській та молдавській історіографії знаходимо менше даних щодо археологічних

старожитностей давнього поселення Роша, проте історія Цецинської фортеці висвітлена у роботах провідних істориків, таких як Ніколае Йорга («Історія румунів»¹³, 1937), Константин Джуреску («Торги або міста та молдавські фортеці X – середини XVI ст.»¹⁴, 1967), Вірджіл Ветешіану («Історія феодального мистецтва у Румунських країнах»¹⁵, 1959) та ін. В одній зі своїх робіт Н. Йорга припустив, що назва фортеці походить від румунського слова «цицина» («*cițina*») – дверна петля, тобто двері, зачинені від нападників¹⁶.

Дані про Цецинську фортецю містяться також у роботах, присвячених фортифікаційним спорудам середньовічної Молдови. Серед них варто відзначити докторську дисертацію кишинівської дослідниці Маріани Шлапак «Захисна архітектура середньовічної Молдови (середина XIV – середина XVI ст.)»¹⁷ (пізніше видана як монографія), яського дослідника Дана Флоареша «Фортифікації Молдавського князівства XIV-XVII ст.»¹⁸ (2005), знаного румунського історика та археолога середньовічної Молдови Лучіана Кіцеску («Фортифікації Молдови у середині XV ст.»¹⁹, 1972) та ін.

Сьогодні подальші польові дослідження археологічних пам'яток у мікрорегіоні «Роша» обмежені сучасною забудовою території, але мають значний науково-дослідницький потенціал.

³ Vynokur I. S., Hutsal A. F., Peniak S. I., Tymoshchuk B. O., Yakubovskiy V. I. *Dovidnyk z arheologhii Ukrainy: Hmelnytska, Chernivetska, Zakarpatska oblasti* [Handbook of the Archaeology of Ukraine. Khmelnytskyi, Chernivtsi, and Zakarpattia regions], Kyiv: Naukova Dumka, 1984, P. 112, 113 [in Ukrainian].

⁴ Tymoshchuk B. O. *Tverdnyia na Pruti* [The Fortress on the Prut], Uzhhorod: Karpaty, 1978, P. 81.

⁵ Tymoshchuk B. O. *Zustrich z lehenadoiu* [Meeting with a Legend], Uzhhorod: Karpaty, 1974, P. 18; Tymoshchuk B. O. *Tverdnyia na Pruti...*, op. cit., P. 78 [in Ukrainian].

⁶ Mykhailyna L. P. «Khronolohiia ta periodyzatsiia starozhytnosti raikovetskoï kultury» [Chronology and Periodization of the Raikovets Culture Antiquities], *Arkheolohichni studii* [Archaeological studies], Kyiv–Chernivtsi, 2000, Vyp. 1, P. 128–129, rys. 4 [in Ukrainian]; Mykhailyna L. *Sloviany VIII-X st. mizh Dnipro i Karpatamy* [The Slavs of the 8th–10th Centuries between the Dniro and the Carpathians], Kyiv: In-t arheologhii NAN Ukrainy, 2007, Rys. 14, 15 [in Ukrainian].

⁷ *Chernivtsi: Istoriia i suchasnist* (Iuvileine vydannia do 600-richchia pershoï pysemnoi zahadky pro misto) [Chernivtsi: History and Modernity (Jubilee Edition for the 600th Anniversary of the First Written Mention of the City)], red. V. M. Botushanskyi, S. V. Bilenkova, O. V. Dobrzhanskyi ta in., Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2009, P. 10 [in Ukrainian].

⁸ Pyvovarov S. V. «Dva malovidomi seredniovichni skarby z Bukovyny» [Two Little-Known Medieval Treasures from Bukovyna], *Arkheolohichni studii* [Archaeological Studies], Kyiv, Chernivtsi, 2000, Vyp. 1, P. 180–182 [in Ukrainian].

⁹ Voznyi I. *Istoriiko-kulturnyi rozvytok naselennia mezhyrichchia Verkhniho Siretu ta Serednoho Dnistra v X–XIV st.* [The Historical and Cultural Development of the Population in the Interfluvium of the Upper Siret and the Middle Dniester in the Xth–XIVth Centuries], Chernivtsi: Zoloti lytavry, 2009, Ch. 1: Poselennia, P. 117 [in Ukrainian].

¹⁰ Ilkiv M. V., Pyvovarov S. V. «Doslidzhennia Chernivetskoï filii OASU» [Research of the Chernivtsi Branch of OASU], *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2013*, Kyiv: Instytut arheolohii NAN Ukrainy, 2014, P. 273 [in Ukrainian]; Ilkiv M. V., Pyvovarov S. V., Mykhailyna L. P., Kalinichenko V. A. «Rozvidkovi doslidzhennia v okolytsiakh Chernivtsiv» [Research in the Vicinity of Chernivtsi], *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2016* [Archaeological Research in Ukraine 2016], Kyiv: Instytut arheolohii NAN Ukrainy, 2018, P. 307 [in Ukrainian].

¹¹ Masan O. «Serednovichnyi Tsetsyn v istoriografii XIX – pochatku XX st.» [Medieval Tsetsyn in the Historiography of the XIXth – Early XXth Century], *Pytannia istorii Ukrainy*, Chernivtsi, 2006, T. 9, P. 128–132 [in Ukrainian]; Masan O. «Tsetsynska Derzhava (Z istorii davnoi chernivetskoï okolytsi)» [The Tsetsyn State (From the History of the Ancient Chernivtsi Outskirts)], *Bukovynskyi zhurnal*, 2007, N 1, P. 56–58 [in Ukrainian].

¹² Piddubnyi I. «Doslidzhennia na hori Tsetsyna (Refleksii na publikatsii pro istoriiu kam'ianoi vezhi)» [Research on Mount Tsetsyna (Reflections on Publications about the History of the Stone Tower)], *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektvy: Tezy dop. VIII mizhnar. nauk. seminaru* (m. Chernivtsi, 6 hrudnia 2024 r.), Chernivtsi: Tekhnodruk, 2024, P. 145–148 [in Ukrainian].

¹³ Iorga N. *Istoria românilor* [History of the Romanians], București, Vol. II, 1937, p. 208 [in Romanian].

¹⁴ Giurescu, Constantin C. *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea* [Markets, Towns, and Fortresses of Moldavia from the 10th Century to the Mid-16th Century], București: Editura Academiei RSR, 1967, 379 p. [in Romanian].

¹⁵ Vătășianu, Virgil. *Istoria artei feudale în Țările Române* [History of Feudal Art in the Romanian Lands], Vol. I, București: Editura Academiei RPR, 1959, 1018 p. [in Romanian].

¹⁶ Iorga N. *Les châteaux occidentaux en Roumanie* [Western Castles in Romania, XXII], XXII, 1929, p. 64 [in Français].

¹⁷ Șlapac M. *Arhitectura de apărare din Moldova medievală (mijlocul sec. al XIV – mijlocul sec. al XVI-lea)* [Defensive Architecture in Medieval Moldova (Mid-14th – Mid-16th Century)], Teză de doctor habilitat în studiul artelor, Chișinău, 2004 [in Romanian].

¹⁸ Floareș D. *Fortificațiile Țării Moldovei din sec. XIV–XVII* [The Fortifications of the Land of Moldova in the 14th–17th Centuries], Iași: Editura Universității A. I. Cuza, 2005 [in Romanian].

¹⁹ Chițescu L. «Fortificațiile Moldovei pînă la mijlocul secolului al XV-lea» [The Fortifications of Moldova Until the Mid-15th Century], *Carpica*, Bacău, 1972, T. V, P. 143–168 [in Romanian].

I. АРХЕОЛОГІЧНІ СТАРОЖИТНОСТІ ДАВНЬОЇ ОКОЛИЦІ ЧЕРНІВЦІВ – «РОШІ».

Найдавніші сліди перебування людини на території мікрорегіону датуються пізнім палеолітом (40-10 тис. років тому). Вони представлені виробами з кременю, знайденими на місці давньої стоянки у Червоному (уроч. «Могила») неподалік витоків р. Клокучка, які виявив у 1968 р. чернівецький художник М. Ф. Ткачук²⁰. Ще одне пізньопалеолітичне стійбище з крем'яними знаряддями праці та кістками мамонта знайдене на

правому березі р. Сторожинець²¹. Долина р. Клокучка з численними струмками-притоками продовжила освоюватися в енеоліті носіями трипільської культури (друга половина VI – початок III тис. до н.е.). Їхні поселення зафіксовані в семи пунктах: у районі вул. Лазурна, в кінці вул. Заставнянської, в уроч. «Могила», на г. Цецино, в уроч. «Графська Поляна» та за 1 км на схід від нього²². Ще одне поселення трипільської культури

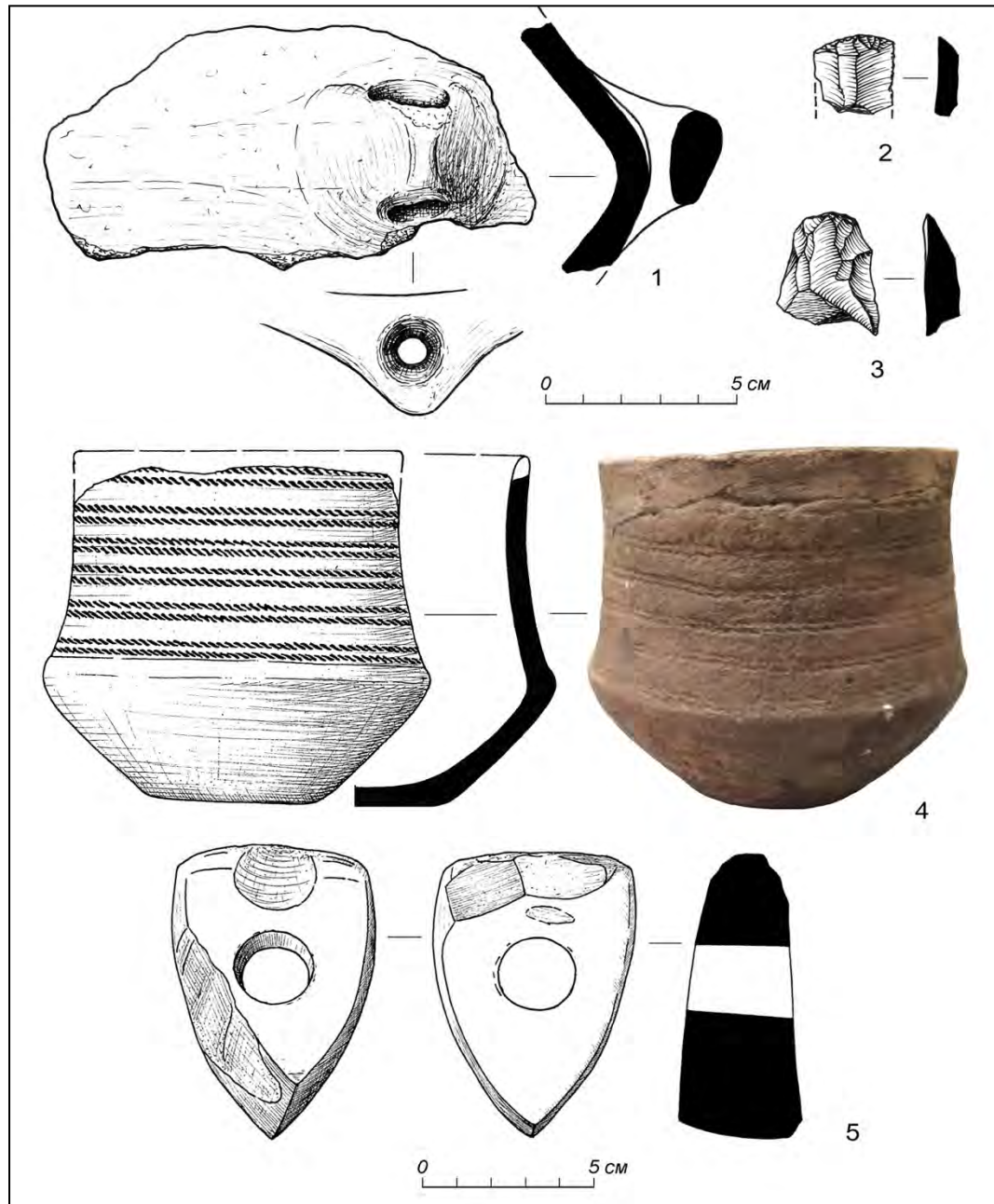

Рис. 3. Матеріали енеоліту-бронзи з пам'яток Роші:

1-3 – поселення трипільської культури в районі вул. Садгирська (розвідки М. Ільківа, 2020-2024 рр.);
4, 5 – супровідний інвентар парного підкурганного поховання епішнурового горизонту в уроч. Могила (збори Б. Тимошука, 1963 р.);
1, 4 – кераміка; 2, 3 – кремень; 4 – камінь.

²⁰ Tymoshchuk B. «Stiibyshecha myslivtsiv na mamonta» [Camps of Mammoth Hunters], *Radyanska Bukovyna* [Radyanska Bukovyna], 1968, 9 zhovtnia [in Ukrainian].

²¹ Tymoshchuk B. O. *Tverdnyia na Pruti* [Fortress on the Prut], P. 77 [in Ukrainian].

²² Vynokur I. S., Hutsal A. F., Peniak S. I., Tymoshchuk B. O., Yakubovskiy V. I. *Dovidnyk* [Reference Book], P. 112, 113 [in Ukrainian]; *Katalog pamiatok arkeolohii Chernivetskoï oblasti, vziatykh pid derzhavnu okhoronu* [Catalog of Archaeological Monuments of the Chernivtsi Region Taken Under State Protection], upor. V. M. Voinarovskiy, Chernivtsi, 1992, P. 7, 8 [in Ukrainian].

виявлено нещодавно в районі вул. Садгирська (рис. 3: 1-3). За характером знахідок, насамперед кераміки, ці пам'ятки належать до середнього-пізнього етапів трипільської культури. Для енеолітичних поселень характерна різна топографія розташування. Так, поселення в районі вул. Садгирська займає відносно рівнинну терасу на лівому березі р. Клокучка та її притоки, зручну для землеробських угідь. Натомість поселення в районі вул. Лазурна (уроч. «Турецька Поляна»), в кінці вул. Заставнянської, в урочищах «Могила» та «Графська Поляна», а особливо на г. Цецино, розташовувалися на підвищених ділянках місцевості, нерідко з пересіченим рельєфом і віддалених від джерел води. Очевидно, таке

розташування було зумовлене потребами захисту. На високому пагорбі в уроч. «Графська Поляна» майданчик розмірами 90×30 м обмежений з двох боків стрімкими схилами, а з інших двох обкопаний глибокими ровами (рис. 4). У 1972 р. експедиція Чернівецького університету виявила тут рештки наземного житла з глинобитною піччю, керамічний посуд, сланцеву сокиру, крем'яний ніж та глиняну фігурку тварини. На основі цих знахідок Б. О. Тимошук відніс пам'ятку до городищ трипільської культури²³. Датування укріплень потребує додаткових досліджень, але варто зазначити, що особливості укріплень у вигляді оборонних ровів є загалом характерними для трипільської культури.

Рис. 4. Городище Чернівці, уроч. Графська Поляна:

загальний вигляд із півдня (вверху) та ділянка оборонного рову з напільної сторони (внизу). Фото М. Ільківа, 2016 р.

²³ Tymoshchuk B. O. *Zustrich z lehnedoiu ...*, op. cit., S. 18; Tymoshchuk B. O. *Tverdynia na Pruti ...*, op. cit., P. 78.

На місці давнього поселення в уроч. «Могила» через тисячоліття після зникнення поселення трипільської культури було здійснено поховання. Його виявили учні місцевої школи у 1963 р., а згодом обстежив Б. О. Тимошук²⁴. На високому пагорбі, в ямі під курганным насипом, знаходилися два кістяки, посипані вохрою. З поховального інвентарю відома кам'яна сокира та керамічний кубок, які зберігаються у Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї²⁵. Кубок біконічної форми, виготовлений з глиняного тіста без помітних домішок, має максимальний діаметр 11 см. Поверхня посудини добре заглажена, темно-сірого кольору, якісного випалу. Верхня частина кубка прикрашена шістьма рядами парних горизонтальних ліній, утворених відтиском шнура по сирій глині. Ще два ряди парних ліній розміщені вертикально (рис. 3: 4). Сокира із поховання має трикутну форму, шліфувана

по всій поверхні, з просвердленим отвором, довжина виробу – 9 см (рис. 3: 5). Такі старожитності відносяться до епішнурового горизонту та датуються, відповідно, останньою чвертю III – початком II тис. до н.е.²⁶

До епохи пізньої бронзи відноситься виявлене у 2022 р. поселення на підвищеному лівому березі р. Клокучка в районі вул. Садгірська. Під час науково-рятівних досліджень тут зафіксовано матеріали культури Ноа (XV-XII ст. до н.е.): фрагменти столового та кухонного посуду, вироби з кістки та каменю. На основі знахідки зернотерки й кісток свійських тварин можна припустити, що мешканці селища займалися землеробством і скотарством. Характерна для епохи бронзи кераміка була знайдена ще в кількох пунктах (вул. Вашківська, К. Держика, Борзенська)²⁷, однак через нестачу матеріалу їхню культурно-хронологічну приналежність поки що неможливо визначити.

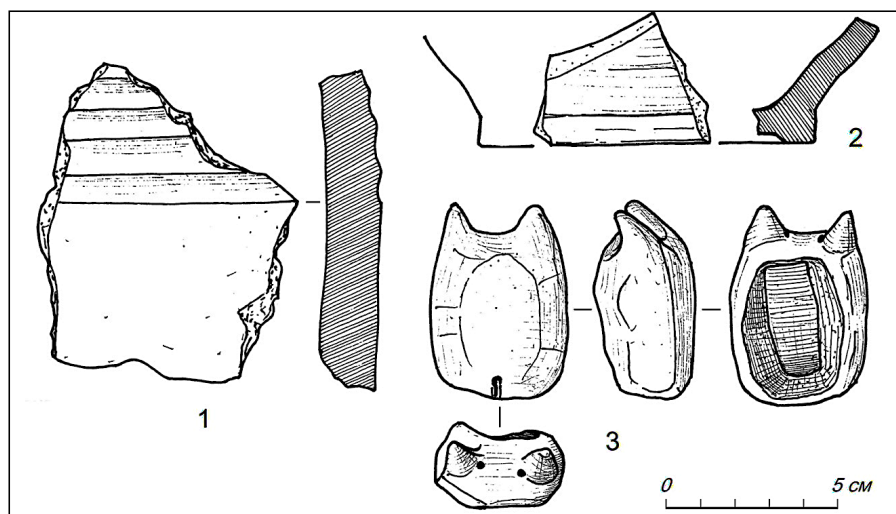

Рис. 5. Фрагменти керамічних виробів з багатощарового поселення в районі вул. Миколи Зерова (Роша): 1 – голіградська культура; 2, 3 – культура карпатських курганів (розвідки М. Ільківа, 2013, 2014 рр.).

На фінальній стадії епохи бронзи й на початку доби раннього заліза терени Українського Прикарпаття заселяли носії голіградської культури (XII-VII ст. до н.е.). Їхні поселення локалізовані, зокрема, на садибах по вулицях Вижницька та Г. Мізюна, де виявлено фрагменти характерного ліпного посуду (рис. 5: 1)²⁸. Старожитності доби раннього заліза представлені в басейні р. Клокучка пам'ятками культури Поянешти-Лукашівка (II-I ст. до н.е.), носіїв якої ототожнюють із бастарнами, згаданими в античних джерелах. Два поселення цього часу виявлено в районі вулиць Горіхівська та Межибрідська²⁹. На їхній поверхні знайдено фрагменти ліпних керамічних посудин із гранчастими вінцями та шорсткою поверхнею.

У III-V ст.н.е. на лівому березі р. Клокучка, в районі вул. К. Держика та довколишніх територіях, існувало велике селище культури карпатських курганів³⁰, яку дослідники ототожнюють із племенами карпів або тайфалів. Знахідки шматків глиняної обмазки з відбитками деревини вказує на існування тут наземних жител каркасно-стовпової конструкції. Було зафіксовано понад два десятки решток таких споруд. На поверхні землі та в розвідкових шурфах виявлено фрагменти кружального керамічного посуду сірого кольору (рис. 5: 2), часто з домішкою зерен жорстви, а також глиняні пряслиця для веретена. Під час досліджень на сусідній вул. Г. Мізюна

²⁴ Tymoshchuk B. O. *Tverdnyia na Pruti* ..., op. cit., p. 78.

²⁵ Chernivetskyi oblasnyi kraieznachnyi muzei [Chernivtsi regional local history museum], Fondy № 12636-II-881; 12432-II-818..

²⁶ Pyvovarov S., Ilkiv M. «*Starozhytnosti epishnurovoho horyzontu v mezhyrichchi Verkhniho Siretu ta Srednoho Dniestra*» [Antiquities of the Epishnur horizon in the confluence of the Upper Siret and Middle Dniester rivers], *Materialy i doslidzhennia z arkeologii Prykarpattia ta Volyni* [Materials and research on the archeology of Prykarpattia and Volyn], Lviv, 2011, Vyp. 15, p. 292.

²⁷ Tymoshchuk B. O. *Tverdnyia na Pruti* ..., op. cit., p. 78.

²⁸ Vynokur I. S., Hutsal A. F., ... *Dovidnyk*, op. cit., p. 112; Ilkiv M. V., Pyvovarov S. V. *Doslidzhennia Chernivetskoï fili OASU* ..., op. cit., p. 273.

²⁹ Vynokur I. S., Hutsal A. F., ... *Dovidnyk*, op. cit., p. 112.

³⁰ Pyvovarov S. V., Ilkiv M. V. «*Doslidzhennia na terytorii Chernivetskoï oblasti u 2010-2011 rr.*» [Research in the territory of Chernivtsi region in 2010-2011], *Arkeologichni doslidzhennia v Ukraini* [Archaeological research in Ukraine]. 2011, Kyiv: Volynski starozhytnosti, 2012, p. 476; Pyvovarov S. V., Ilkiv M. V. «*Rozvidky Chernivetskoï fili OASU*» [Exploration of the Chernivtsi branch of the OASU], *Arkeologichni doslidzhennia v Ukraini* [Archaeological research in Ukraine]. 2012, Kyiv-Lutsk: Instytut arkeologii NAN Ukrainy, 2013, p. 379.

виявлено керамічний виріб у формі саней чи голови тварини (рис. 5: 3)³¹. На території цього ж поселення знайдено фрагменти античних амфор та срібні римські монети³², що свідчать про зв'язки місцевого населення з античним світом. Ще одну срібну римську монету імператора Траяна (98-117 рр.) було знайдено на Роші наприкінці XIX – на початку XX ст.³³

Про знахідку наконечника римського списа на Цецинській горі повідомив румунський народознавець Іон Сбієра у 1852 р., коли навчався в гімназії. Це сталося під час екскурсії на гору під керівництвом шкільного професора та латиніста Венцеслава Ресла (Venceslav Resl). Знахідку передали до музею Чернівецької гімназії, а згодом відправили до Відня.³⁴

Істотні етнокультурні зміни відбулися в середині – другій половині I тис.н.е., коли на теренах краю поширилися празька та райковецька культури. У 1971 р. у південній частині «Червоного», на лівому березі р. Клокучка, Б. О. Тимошук розкопав 2 житла-напівземлянки з печами-кам'янками райковецької культури (VIII-X ст.)³⁵. Загалом у басейні р. Клокучка дослідник виділив I Чернівецьке гніздо слов'янських поселень. До нього входило городище-сховище в районі вул. Лазурна (уроч. «Турецька Поляна»), а також 4 селища (рис. 6). Перерізавши траншеєю внутрішній вал городища, яке Б. О. Тимошук датував IX ст., вдалося з'ясувати, що укріплена лінія складалася з дерев'яної стіни, посиленої із зовнішнього боку глиняним відкосом³⁶.

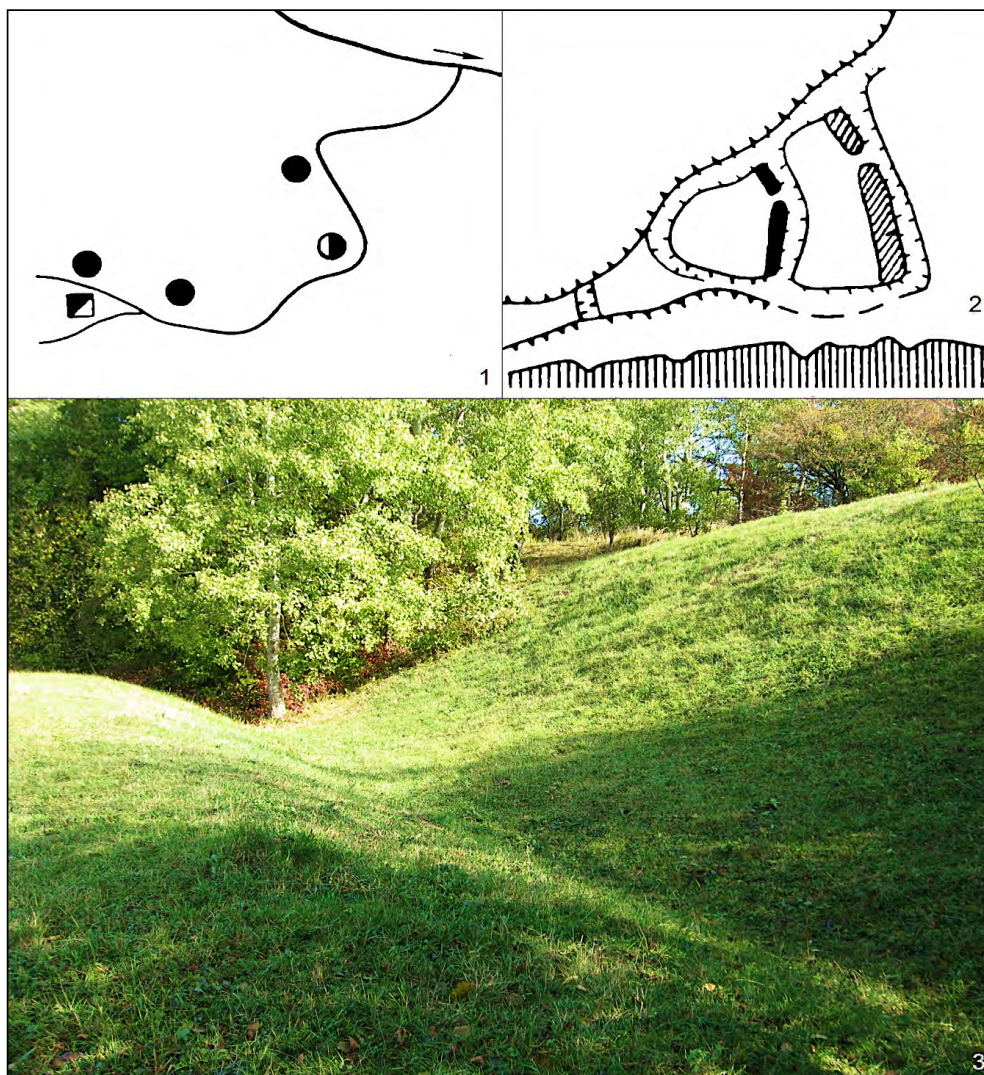

Рис. 6. Перше Чернівецьке гніздо поселень VI–X ст. в басейні р. Клокучка за Б. О. Тимошуком (1990):

1 – схематичний план розташування городища і селищ; 2 – план і переріз городища в уроч. Турецька Поляна (вул. Лазурна); 3 – оборонний рів городища з північного заходу. Фото М. Ільківа, 2016 р.

³¹ Ilkiv M. V., Pivovarov S. V. «Doslidzhennia Chernivets'koi filii OASU», op. cit., P. 273.

³² Braichevskyi M. Yu. *Rims'ka moneta na terytorii Ukrainy* [Roman Coin on the Territory of Ukraine], Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1959, P. 199 [in Ukrainian]; Tymoshchuk B. *Pivnichna Bukovyna – zemlia slov'ians'ka* [Northern Bukovina – Land of the Slavs], Uzhhorod: Karpaty, 1969, P. 178 [in Ukrainian].

³³ Pivovarov S. *Numyrmatychnyi pam'iatky Bukovyny* [Numismatic Monuments of Bukovina], Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2002, P. 194 [in Ukrainian].

³⁴ Sbiera I.G. «Țețina și Horecea», *Vatra: Foaia ilustrată pentru familie*, 1894, P. 359-360.

³⁵ Tymoshchuk B. O. *Slov'yany Pivnichnoi Bukovyny V-IX st.* [Slavs of Northern Bukovina in the 5th – 9th Centuries], Kyiv: Naukova dumka, 1976, P. 167 [in Ukrainian].

³⁶ Ibidem.

У Х-ХІ ст. на південній околиці сучасних Чернівців існувало дерев'яно-земляне укріплення на г. Цецино, а також відкриті поселення біля її підніжжя та північніше, в уроч. «Графська Поляна»³⁷. Під час розкопок напівземлянкових жител, які опалювалися печами-кам'янками, знайдено керамічні горщики, миски, жаровні, а також кістяні проколки³⁸. У період удільної роздробленості ХІІ-ХІІІ ст. укріплення на Цецинській горі продовжувало функціонувати, а також відоме невелике селище цього часу по вул. Лазурна, у підніжжі городища³⁹.

Цецинський скарб. Наукову цінність має скарб срібних речей, виявлений серед кам'яних руїн у 1839 р. Він складався з 19 прикрас загальною вагою 762 г: трьох шийних гривен, трьох браслетів, шести скроневих кілець, хрестика, двох монетоподібних підвісок, підвіски з гірського кришталю в срібній оправі, трьох

намистин⁴⁰. Високохудожні середньовічні вироби з Цецинського скарбу експонуються у Віденському музеї історії мистецтв (рис. 7-9). Професор С. В. Пивоваров проаналізував цей комплекс щодо його соціально-політичної та етнічної приналежності, а також смислового навантаження окремих предметів⁴¹. Так, дослідник припустив, що шийні гривни виконували функцію захисту від злого впливу. Аналогічну функцію, на його думку, мали й інші прикраси: браслети, перстні та кільця. Кільця, прикрашені трьома намистинами, подібні до тих, що були знайдені на Цецині, і, ймовірно, символізують три фази сонця: схід, zenit і захід. Подібні кільця дуже нагадують візантійські прикраси цього типу, що не дивно, адже у ХІ-ХІІІ ст. візантійська культура, особливо в релігійній сфері, мала значний вплив на весь східноєвропейський простір⁴².

Рис. 7. Срібна гривня та браслет із Цецинського скарбу 1839 р.

Рис. 8. Скроневі кільця із Цецинського скарбу 1839 р.

³⁷ Tymoshchuk B. «Znaikhidky na hori Tsetsyno» [Finds on Mount Tsetsyno], *Radians'ka Bukovyna* [Soviet Bukovina], 1960, 2 lystopada [in Ukrainian]; Tymoshchuk B. *O. Davn'orus'ka Bukovyna (X – persha polovina XIV st.)* [Ancient Rus' Bukovina (10th – First Half of the 14th Century)], Kyiv: Naukova dumka, 1982, P. 14, 18, 22, 23, 51 [in Ukrainian].

³⁸ Mykhailyna L. P. *Khronolohiia ta periodizatsiia ...*, op. cit., P. 128-129, rys. 4; Mykhailyna L. *Slov'yany VIII-X st. ...*, op. cit., rys. 14, 15 [in Ukrainian].

³⁹ Ilkiv M. V., Pivovarov S. V., Mykhailyna L. P., Kalinichenko V. A. *Rozvidkovi doslidzhennia v okolytsiakh Chernivtsiv*, op. cit., P. 307.

⁴⁰ Pivovarov S. V. «Dva malovidomi seredn'ovichni skarby z Bukovyny» [Two Little-Known Medieval Treasures from Bukovina], *Arkheolohichni studii* [Archaeological Studies], Kyiv–Chernivtsi, 2000, Vyp. 1, P. 180-182 [in Ukrainian].

⁴¹ Ibidem.

⁴² Pivovarov S. *Sered'novichne naseleння mezhyrichchya Verkh'n'oho Prutu ta Sered'noho Dnistra*, op.cit., P. 235.

Рис. 9. Срібна монетоподібна підвіска (праворуч) та хрест-тільник (ліворуч) із Цецинського скарбу 1839 р.

Водночас християнські уявлення ще тривалий час співіснували з язичницькими віруваннями. Так, С. В. Пивоваров пов'язує одну зі знахідок на г. Цецино із язичницьким світоглядом. Йдеться про центральну біконічну намистину на згаданих кільцях. Вона прикрашена конічними шипами (променеподібними відростками). Такі намистини дослідники кінця XIX – початку XX ст. називали скроневими кільцями «половецького типу», оскільки їх знаходили в жіночих похованнях половецького та чорнокоблучського населення. Знахідка подібних прикрас на г. Цецино дає підстави пов'язувати їх із первісними віруваннями кочового населення. Відомо, що на цих територіях існували й осілі половці (кумани). На території сучасної Румунії навіть існувала так звана Чорна Куманія як державне формування. Тому можна припускати, що в цьому регіоні проживали також осілі кумани. С. В. Пивоваров вважає, що рогоподібні підвіски у половців виконували функцію амулетів-онгонів і були пов'язані з шаманськими культами духів⁴³.

Ще два срібних предмети з цецинського скарбу – це дві монетоподібні підвіски. На першому виробі, який має вушко для підвішування, зображено стилізований розквітлий подвійний хрест. Діаметр виробу – 2,7 см; вага – 1,6 г. Друга підвіска, з отвором у верхній частині, прикрашена стилізованим тризубом, середній зубець якого оформлений у вигляді подвійного хреста (рис. 9). Діаметр виробу – 2,4 см, вага 1,7 г. Такі підвіски були досить

поширеними на території Київської Русі й нерідко трапляються в скарбах та поодиноких знахідках XI – першої половини XIII ст. Спостереження за сфрагістичним матеріалом засвідчили, що зображення «розквітлого» хреста найчастіше пов'язують із культом великомучеників⁴⁴.

Одна зі срібних цецинських знахідок – хрестик-тільник (рис. 9). Це має різнораменну форму, двобічний, із кульками на кінцях, а середохрестя оформлене у вигляді ромба. У центрі лицьового боку прокреслена буква «А». Розмір хрестика – 2,9×2,9 см, вушко висотою 0,25 см, вага – 2,9 г⁴⁵. За дослідженнями І. П. Возного, морфологічно схожі хрести-тільники виготовлялися переважно зі свинцево-олов'янистої бронзи та були поширеними на Русі та в Західній Європі від початку XII до середини XIII ст.⁴⁶

Підвіска з гірського кришталю, що входить до складу Цецинського скарбу, не є унікальною для території Буковини. Подібні знахідки були також виявлені під час розкопок Чорнівського городища⁴⁷. Ці підвіски овальної форми, у срібній оправі, прикрашені філігранним орнаментом у вигляді спіралі та подвійного джгута. Вони мають вушко для підвішування. Підвіска з Цецинського скарбу має розміри 3,3×2,4 см і пласко-овальну форму в перерізі. Регіональна назва цього каменю в Карпатах – «драгоміт» або «мармароський діамант». У середньовічній Європі його називали «арабським» чи «богемським алмазом». Цілком можна підтримати версію професора С. Пивоварова про те, що вироби з цього матеріалу вважалися не

⁴³ Ibidem, P. 226.

⁴⁴ Ibidem, P. 207.

⁴⁵ Ibidem, P. 196.

⁴⁶ Voznyi I. *Istoryko-kul'turnyi rozvytok naselennya mezhyrichchya Verkh'n'oho Siretu ta Sered'noho Dnistra v X-XIV st.*, op. cit., P. 78.

⁴⁷ Pivovarov S., Kalinichenko V., Il'kiv M. «Doslidzhennya Chornivskoho horodyshcha pershoi polovyny XIII st. u 2012-2015 rr.» [Research on the Chornivka settlement of the first half of the 13th century in 2012-2015], *Pytannya starodav'n'oi ta sered'novichnoi istorii, arkhеolohii y etnolohii* [Issues of Ancient and Medieval History, Archaeology, and Ethnology], Chernivtsi, 2015, T. 2 (40), P. 25-26 [in Ukrainian]; Pivovarov S., Kalinichenko V., Il'kiv M. «Doslidzhennya Chornivskoho horodyshcha pershoi polovyny XIII st. u 2015-2016 rr.» [Research on the Chornivka settlement of the first half of the 13th century in 2015-2016], *Pytannya starodav'n'oi ta sered'novichnoi istorii, arkhеolohii y etnolohii* [Issues of Ancient and Medieval History, Archaeology, and Ethnology], Chernivtsi, 2016, T. 2 (42), P. 38 [in Ukrainian].

лише прикрасами, а й мали лікувальні властивості та слугували оберегами⁴⁸.

За переказами і повідомленнями в краєзнавчих виданнях відомо про знахідки предметів захисної та наступальної зброї на г. Цецина, зокрема мечів. На жаль, перевірити достовірність цих повідомлень неможливо через відсутність самих мечів або їхніх зображень. Однак ця ймовірність безперечно існує, оскільки Р. Ф. Кайндль повідомляв, що

довгий двосічний меч із Цецина зберігався у колекції Крайового музею⁴⁹. Ще один меч було випадково знайдено у 1852 р. на броді р. Прут у районі Чернівців (рис. 10). Його характеристики: загальна довжина – 129 см, довжина клинка – 103 см, ширина – 5 см, діаметр на вершні – 5 см. З одного боку лезо було прикрашене інкрустацією. За припущенням краєзнавців, цей меч належав німецькому лицарю та датується приблизно 1497 р.⁵⁰

Рис. 10. Залізний меч з р. Прут у районі м. Чернівці.

Один з декількох подібних мечів знайдених в р. Прут та на г. Цецина.

Джерело: Romstorfer C. A. Aus den «Mittheilungen der k. k. Central-Commission», Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Czernowitz, 1893, T. I, S. 60.

II. АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЦЕЦИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ

Сьогодні відомо про проведення археологічних розкопок на території Цецинської фортеці у 1890 та 1907 рр. Про ці дослідження повідомляє румунський дослідник Аркадій М. Бодале (Arcadie M. Bodale) у роботі «Внесок у вивчення документів з Буковини, які зберігаються у Віденському державному архіві»⁵¹ (2013). Праця базується на дослідженнях автора у 2011 р. у Віденському архіві, проведених у рамках Європейської дослідницької програми з розвитку людських ресурсів (2007-2013) – POSDRU/89/1.5/S/61104. Автор подає короткий опис знайдених матеріалів в архіві (колекція фондів «*Unterricht und Kultus*»), що стосуються дослідження Цецинської фортеці: археологічні розкопки (1890, № 273; 1907, № 700, 855), студії про Цецинський замок (1896, № 1680), руїни замку (1910, № 4627). Серед знайдених матеріалів дослідник відзначає дві ілюстрації руїн фортеці та реконструкції Цецинського замку (1910).

1. Археологічні розкопки під керівництвом проф. В. Мільковича (W. Milkowicz).

У 1908 р. розкопки на г. Цецина проводилися з нагоди ювілею першої писемної згадки про Чернівці під керівництвом професора В. Мільковича⁵²

з Чернівецького університету (рис. 11). Він дослідив рештки оборонних укріплень другої половини XIII-XIV ст. Про ці дослідження повідомляли також місцеві газети. У газетній замітці В. Мількович зазначав, що у верхньому культурному шарі фортечних руїн було знайдено: кістки тварин, срібні монети молдавського господаря Петра Мушата (1377-1391) та угорського короля Людовика I (1326-1382). У нижніх шарах виявлено: глиняне пряслице, грубостінну орнаментовану кераміку, кістки тварин. На основі стратиграфічних спостережень В. Мількович дійшов висновку, що на вершині гори Цецин стояла кам'яна вежа діаметром 20 м, споруджена у XIV ст. Нижній культурний шар він датував VIII-IX століттями, припускаючи, що в той час на горі існувала земляна фортеця⁵³.

2. Розкопки 1929 року під керівництвом Військового національного музею в Бухаресті.

З 1924 р. директором Військового національного музею у м. Бухарест було обрано генерала Раду Р. Росетті (рис. 12)⁵⁴. Серед основних цілей у перші роки діяльності музею було ініціювання та проведення археологічних досліджень давніх молдавських середньовічних фортець Сорока (1928), Четатя Албе, Турну Сєверін та Цецина (1929).

⁴⁸ Pivovarov S. *Sered'novichne naseleння mezhyrichchya Verkh'n'oho Prutu ta Sered'noho Dnistra*, op. cit., P. 231, 233.

⁴⁹ Kayndl' R. F. *Istoriya Chernivtsiv vid naydavnishykh chasiv do syohodennya*, op. cit., P. 293.

⁵⁰ Romstorfer C. A. Aus den «Mittheilungen der k. k. Central-Commission» [From the "Reports of the Imperial and Royal Central Commission"], Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums, Czernowitz, 1893, T. I, P. 60 [in German].

⁵¹ Bodale Arcadie M. «Contribuții la cunoașterea documentelor referitoare la Bucovina păstrate la Österreichisches Staatsarchiv din Viena» [Contributions to the Knowledge of Documents Related to Bukovina Preserved at the Österreichisches Staatsarchiv in Vienna], *Analele Bucovinei* [Annals of Bukovina], 2013, A. XX, N. 1, P. 96-116 [in Romanian].

⁵² Володимир Мількович (1857-1916) – історик, викладач та архівіст. Закінчив гімназію в м. Перемишль, навчався у Львівському та Віденському університетах, слухав лекції на філософському факультеті Чернівецького університету. У 1884 р. здобув у Відні науковий ступінь доктора філософії зі слов'янської філології. З 1895 р. почав працювати приват-доцентом, а з 1898 р. – екстраординарним професором Чернівецького університету, займався вивченням історії України, Польщі, Чехії, Хорватії тощо. У 1907 р. став першим директором Крайового архіву Буковини. З початком I світової війни виїхав до Відня.

⁵³ Milkowicz W. «Grabungen am Cecina» [Excavations at Cecina], *Czernowitzer Zeitung* [Chernivtsi newspaper], 1908, N 122 [in German].

⁵⁴ Раду Р. Росетті (Radu R. Rosetti) (1877-1949) – румунський історик та військовий генерал, почесний член Румунської академії наук. У 1924-1931 рр. – директор Військового національного музею у м. Бухарест, 1931-1940 рр. – директор бібліотеки Академії наук, у 1941 р. Міністр національного виховання, культів та мистецтв, з 1935 р. – обраний почесним членом Румунської академії наук. Вважається одним з провідних дослідників військової історії румунського народу.

Розкопки очолював проф. **Теодору Балану** (рис. 11)⁵⁵. У липні 1929 р. у Чернівцях генерал Раду Р. Росетті узгодив із ним план досліджень. У ході зустрічі

з І. Ністором, представниками Регіональної комісії з історичних пам'яток, була досягнута домовленість про фінансування досліджень (виділено 40.000 лейв).

Рис. 11. Науковці, які проводили розкопки цецинських укріплень (зліва направо): Володимир Мількович (1857-1916), Теодор Белан (1885-1972), Борис Тимошук (1919-2003).

Рис. 12. Румунський історик та генерал Раду Р. Росетті (1877-1949).

Розкопки розпочалися 9 серпня 1929 р. за допомогою солдатів. Їх відвідали митрополит Буковини Нектаріє, І. Ністор, професор-історик зі Страсбурга Грабар, інженер Балш з Бухаресту, полковник Дрегенеску.⁵⁶

У перші тижні робіт члени експедиції стикнулися з проблемою – на місці досліджень

знаходився триангуляційний (геодезичний) пункт (рис. 13), що унеможливила проведення розкопок внутрішнього об'єму башти. Було простежено лише забрукований двір біля вежі та деякі деталі споруди. Додаткові труднощі виникли під час розробки плану башти, оскільки уламки мурів були розкидані внаслідок ймовірного вибуху⁵⁷. Натомість було виготовлено та відправлено до Військового музею «План руїн Цецинської фортеці». Зберігся лист Дрегенеску до Раду Р. Росетті, в якому від 25 вересня 1930 р. зазначається про відправку фотокопії цього плану. Також здійснено фотофіксацію решток споруд. Досліджено потужний контрфорс у південно-східній частині фортеці, знайдено обтесане каміння та отвори у стіні, які, ймовірно, слугували для закріплення дерев'яних балок. Встановлено, що фундамент будівлі сягав материкової скелі на глибині 4 м від денної поверхні. У збереженій частині дугоподібної стіни чітко простежено димар. Було висунуто припущення, що до оборонного комплексу разом з фортецею на г. Цецино могла належати також сторожова вежа, залишки мурів якої були знайдені кількома місяцями раніше (1929 р.) на вул. Університетській під час підготовчих робіт до будівництва житлового комплексу⁵⁸.

⁵⁵ **Теодор Балан** (*Theodorus Gregorius Balan*) (1885-1972) – історик, філолог, архівіст, архівознавець. Закінчив Чернівецький університет (1908), університетські та постуніверситетські студії у Віденському університеті (1906-1907, 1921-1922). Працював професором історії та географії ліцеїв у Кимпулунзі Молдавському (1908-1910), Чернівцях (1910-1912), Сучаві (1912-1918), професором кафедри історії ліцею Арона Пумнул у Чернівцях (1919-1940; 1941-1944), директором Державного архіву у Чернівцях (1932-1941), бібліотеки Чернівецького університету (1941-1944). 1930 р. захистив докторську дисертацію з філософії та румунської літератури. З 1932 р. – доцент кафедри історії Румунії Чернівецького університету. Відомий фахівець з палеографії, автор шеститомного видання збірника документів з історії населених пунктів Буковини – «*Documente bucovinene*» (1932-1942). Автор робіт «Шипинська земля» (1926), «Зниклі села на Буковині» (1937), збірки документів «3 історії Кимпулунга Молдавського» та ін.).

⁵⁶ «Die Burg am Cecina» [The Castle on the Cecina], *Czernowitzer Allgemeine Zeitung* [Chernivtsi General Newspaper], 1929, 18. Aug., P. 20 [in German]; «Die Ausgrabungen am Cecina» [The Excavations at Cecino] *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*, 1929, 1. Sept., P. 5 [in German]; «Săpături arheologice la Țețina» [Archaeological Excavations at Cecino], *Glasul Bucovinei* [The Voice of Bukovina], 1929, 23 August, N 3025, P. 1 [in Romanian].

⁵⁷ «Die Burg am Cecina», op. cit., P. 20.

⁵⁸ «Die Ausgrabungen am Cecina» ..., op. cit., P. 5.

Рис. 13. Фотофіксація археологічних розкопок Цецинського замку в 1929 р.

У місцевій пресі відсутня інформація про знахідки речових матеріалів, а також плани та численні ілюстрації, які було передано до Військового національного музею у м. Бухарест (рис. 14). Однак, у газеті «Universul» за 28 серпня 1929 р. було опубліковано інтерв'ю з проф. Т. Баланом, в якому міститься припущення про заснування фортеці та її приналежність. Посилаючись на І. Ністора, Т. Балан датував появу фортеці 1380 роком і припускав, що вона

могла бути родинним гніздом Мушатинів, які володіли Шипинською землею та мали у своєму розпорядженні фортеці Цецина та Хмелів. Науковець зазначав, що боротьба за молдавський трон та втручання поляків могли стати причиною окупації фортеці або її передачі претендентами як плати за допомогу. За словами Т. Балана, від 1450 р. про фортецю немає згадок, невідомо хто її зруйнував, але після цього населення з прилеглого поселення переселилося у долину р. Прут⁵⁹.

⁵⁹ «Dr. Se fac săpături la Țețina» [Dr. Excavations are being carried out at Cecino], Ce ne spune d.prof. Bălan, *Universul* [The Universe], 1929, 28 August, Nr. 197, P. 6 [in Romanian].

Die Ausgrabungen am Cecina.

Möglichkeiten einer wertvollen Bereicherung unserer Landesgeschichte.

Czernowitz, 28. August.

Die Ausgrabungen am Cecina, über die wir kurz nach dem die Arbeiten aufgenommen wurden, berichteten, haben schon am zweiten Tage zu großen Hoffnungen Anlass gegeben. Es wurden Mauerreste freigelegt, die für eine Rekonstruktion des Anlageplanes freilich noch keine sicheren Anhaltspunkte geben konnten. Es handelte sich vor allem darum, die Grundmauern der eigentlichen Burg und die Ringmauern festzustellen.

Wer heute außen Cecina kommt, wird die Bergtuppe kaum wiedererkennen. Das Bild auf der Bergspitze hat sich vollkommen geändert. Während man früher auf der höchsten Spitze die Form eines 4 Meter breiten Plateauregelmäßig erkennen konnte, das freilich mit Dornen und Gras ganz überdeckt war, jedoch wegen der strengen geometrischen Form auf das Vorhandensein eines darunter befindlichen Mauerwerkes schließen ließ, und etwas tiefer gegen Südwesten zu bloß einen mächtigen Block sah, der aus mehreren mit Mörtel aneinandergefügt großen Steinen zusammengefügt war und durch den ein Kamin führte, waren nun nur noch einzelne kleinere Steinblöcke zu sehen, die freilich mit der Zeit allmählich verschwanden. So ist es nachzugehen, daß über die Hälfte der Grundmauern von Alt-Cecina aus den Steinen der Burg am Cecina gebaut wurden.

Wer heute den anderthalbstündigen Spaziergang auf den Cecina nicht scheut und die Bergspitze ersteigt, wird überrascht durch eine zum Teil freigelegte Ruine, ein Durcheinander von Mauerklüden, verstreuten Blöcken, die jedoch untrüglich beweisen, daß auf dem Cecina eine wichtige Burg gestanden ist. Czernowitz und die Bukowina überhaupt sind nicht überreich an historischen Baudenkmalen. Die Fortschritte der Ausgrabungsarbeiten auf dem Cecina, die unter der Leitung des Professors Balan vor sich gehen und schon zwei Wochen dauern, können jedenfalls unsere Landesgeschichte um ein Bedeutendes bereichern.

Auf der nördlichen Seite der Festung sind nur 4 Mauern zum Vorschein gekommen, die stellenweise eine Breite von über zwei Metern aufweisen. Leider stehen sie nicht in ihrer ursprünglichen Lage und lassen erkennen, daß die Festung gewaltsam zerstört wurde und diese Mauerreste durch eine Sprengung in ihre jetzige Lage gebracht worden sind. Auch der Umfang der Festung, d. h. die Lage und Länge der Ringmauern, konnte bis jetzt noch nicht festgestellt werden. In einer Tiefe von vier Metern ist man vor einigen Tagen auf einen mächtig liegenden Blockstein gestoßen, von dem man anfangs annehmen konnte, daß er den Zugang zu einem unterirdischen Gang verschließt. Es hat sich hier aber inzwischen herausgestellt, daß es sich um einen natürlichen Fels handelt. Auch das Zentrum der Festung ist noch immer nicht freigelegt worden, weil das über dem inneren Labyrinth quadratischen Plateau befindliche Gerüst des Grabens behindert. Erst nach Demontierung dieses Gerüsts werden im nächsten Jahr die Arbeiten an dieser Stelle wieder aufgenommen werden. In einer Stelle kann man ganz genau das Glacis der Festung erkennen. Es sind mächtig gelegte Steine, die wie ein Trottoir aussehen. An der Ostseite sind zwei Stümpfe freigelegt worden, die vermuten lassen, daß sie zu ver-

Aus verflungenen Tagen.

Die Burg am Cecina.

Das rumänische Militärmuseum läßt Ausgrabungen am Cecina vornehmen.

Das rumänische Militärmuseum in Buletarest läßt in den letzten Tagen alle historischen Denkmäler, die irgendwie militärischen Charakter zeigen, untersuchen und hat an verschiedenen Stellen Ausgrabungen vornehmen lassen, um diese Stätten auf historischen Ursprung und Wert wissenschaftlich prüfen zu lassen. Auch die Burgruine am Cecina soll ausgegraben werden. Der Präsident des Militärmuseums General Radu Roşetti hat für die sachmännische Leitung Professor Teodor Balan gewonnen. Einer unserer Mitarbeiter hatte Gelegenheit, Professor Balan während der Arbeit am Cecina zu sprechen.

Wir entnehmen seinen Ausführungen:

Das Militärmuseum hat die Arbeiten mit Beginn vom 10. August einleiten lassen und 20 Soldaten für diesen Zweck bis zum 31. August beigestellt. Sollten die Arbeiten bis zu diesem Zeitpunkt nicht beendet sein, so werden sie erst im Sommer nächsten Jahres weiter geführt werden, da nach dem 31. August Soldaten für diese Grabarbeiten nicht zur Verfügung stehen.

Die Burgruine wurde vor Beginn der Ausgrabungen von allen vier Seiten photographiert. Auch nach Abschluß der Ausgrabungen am 31. August werden Photographien angefertigt werden, um die verschiedenen Ebenen der erhaltenen Freilegung im Bilde festzuhalten.

Das ausgegrabene Erdmaterial wird gesiebt, da

mit eventuell vorhandene Gegenstände von Interesse nicht verloren gehen. Die wenigen Tage der Ausgrabungen haben keine besonderen Funde ergeben. In einer gewissen Entfernung von den freigelegten Ruinen wurden 3 Mauerreste freigelegt, die vertikal zum Zentrum liegen. Diese Tatsache läßt darauf schließen, daß die Burg in die Luft gesprengt und die Mauerreste soweit weggeschleudert wurden. Reste des Oberbaues, der aus Holz oder Stein gewesen sein muß, fehlen vollkommen. Was vorhanden ist und immer mehr freigelegt wird, ist der Unterbau aus Stein, dessen Fundamente nicht im Erdreich liegen. Ein Plan der Burg kann im Augenblicke noch nicht gewonnen werden, da alle Gesteinsküde und Mauerreste regellos umherliegen und noch keinen Ueberblick gewähren. Die stärkste Breite der Mauerreste beträgt 1 Meter, gegen das Zentrum zu sind die Wände dünner und es scheint, daß die innere Wand, die rund ist, einen Hohlraum einschließt. Ein sehr schwieriges Hindernis bei diesen Arbeiten bildet das Triangulierungsgerüst (ein fixer geographischer Punkt, wie er für die Anfertigung von Generalstabkarten vom Militär benötigt wird, ist durch dieses Gerüst festgelegt), da es gerade über der Mitte der Ruine errichtet ist und eine gänzliche Bloslegung derselben fast behindert. Der Eingang zur Burg scheint, nach den bisher freigelegten Stüben zu schließen, im Norden gelegen zu sein, da hier noch deutliche Reste davon zu sehen sind. Ob die Burg Cecina auch Ringmauer, Zwinger (Hof) und eine innere Mauer, wie die mittelalterlichen Burgen, gehabt hat, läßt sich noch nicht erkennen. Wir werden gelegentlich noch über die Ergebnisse dieser Ausgrabungen ausführlich berichten.

denen Zeiten erbaut wurden. Bloß die Südseite ist noch nicht in Angriff genommen worden, was jedoch in den nächsten Tagen erfolgen wird.

Durch die Ausgrabungen am Cecina wird automatisch in Erinnerung gebracht die Entdeckung von Mauerresten eines Wachhauses, das vor zwei Monaten bei den Unterleierungsgrabungen für einen Wohnbau in der Universitätsstraße freigelegt wurde. Dieses Wachhaus läßt darauf schließen, daß es mittelbar an der Verteidigung gelegen war, die von der Moldau über die Bruthurst, die sich unterhalb Centosch befunden hat, nach Polen führte, und daß sich bei diesem Wachhaus eventuell eine Zollstation befand, an der Honig, Wachs und Wolle aus der Moldau, die nach Polen ausgeführt wurden und Alkohol, Stoffe und andere Fertigprodukte, die aus Polen in die Moldau gingen, hier verzollt wurden. Es drängt sich auf selbst die Annahme auf, daß dieses Wachhaus mit der Burg am Cecina zumindest in irgend einer Beziehung gestanden haben kann, wenn nicht gar ein vorgeschobenes Fortifikationsobjekt derselben war. Jedenfalls hatte man von der Burg auf das Wachhaus und umgekehrt freie Sicht. Leider sind diese Mauerreste, die stellenweise eine ansehnliche Dicke hatten, abgetragen und auf diesem Terrain der Neubau bereits aufgeführt worden. Auf jeden Fall bekommt die totale Geschichtsforschung jedoch durch die jüngsten Ausgrabungen auf dem Cecina, als auch durch die Auffindung des Wachhauses in der Universitätsstraße neue Impulse.

Die Festung auf dem Cecina wurde in der letzten Zeit von bedeutenden Persönlichkeiten besucht, so einmal von Minister Ritor, einem Geschichtsprofessor aus Siburg und Ingenieur Balch aus Buletarest. Die genannten Herren konnten sich kein genaues Bild über Anlage und Plan der Festung bilden, da die verschiedenen freigelegten Mauerstücke regellos aneinanderliegen. Erst wenn man auf die Ringmauer gestiegen sein wird, die bis jetzt noch nicht gefunden werden konnte, wird eine Rekonstruktion des Planes der Burg auf dem Cecina möglich sein.

Рис. 14. Повідомлення про розкопки на г. Цецино 1929 р. у місцевій пресі.

Джерело: Czernowitzer Allgemeine Zeitung, 1929, 18. Aug. S. 20;

Czernowitzer Allgemeine Zeitung, 1929, 1. Sept. S. 5.

Розкопки не завершилися у 1929 р., адже 6 травня 1931 р. на засіданні Чернівецької філії Комісії історичних документів було погоджено проведення археологічних розкопок Цецинської фортеці Військовим музеєм у м. Бухарест у 1931 р.⁶⁰

3. Археологічні розкопки на г. Цецино під керівництвом Б. Тимощука (рис. 11)⁶¹.

3.1. Розвідкові розкопки 1959 р.

У північно-східній частині замкового двору зафіксовано ділянку фактично непошкодженого

культурного шару. На глибині 0,3-0,9 м виявлено «багато розколотих каменів такого ж походження, як і в стінах фортеці», а також фрагменти керамічного посуду XIV-XV ст. Нижче залягав шар з керамікою XI-XIII ст. Неподалік також було виявлено рештки напівземлянки з піччю-кам'яною XI ст. (рис. 15: 2, 3)⁶²

У 1959 р. під час зведення на вершині г. Цецино телевізійної вежі, було розкрито ще один фрагмент дугоподібного мурування завтовшки 3,1 м, складеного із необробленого каміння на вапняному

⁶⁰ «Oficiale. Şedinţa din 6 Maiu 1931», *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice* [Official. Meeting of May 6, 1931, Bulletin of the Commission for Historical Monuments], 1931, A. XXIV, Fasc. 68, april-iunie, P. 94 [in Romanian].

⁶¹ Борис Онисимович Тимошук (1919-2003) – відомий український археолог. Навчався на історичному факультеті Житомирського педагогічного інституту та Одеського педагогічного інституту. Працював у Бердичівському та Чернівецькому краєзнавчих музеях, Чернівецькому університеті, Інституті історії АН УРСР, Інституті соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР, Інституті археології АН СРСР. На території Чернівецької обл. виявив близько двох тисяч археологічних пам'яток різних епох. Спеціалізувався на слов'яно-руській археології. У 1967 р. захистив кандидатську, а в 1983 р. – докторську дисертацію.

⁶² Tymoshchuk B. *Pivnichna Bukovyna – zemlia slovianska* [Northern Bukovyna – the land of the slavs], Uzhhorod: Karpaty, 1969, P. 134-135 [in Ukrainian].

розчині з домішкою піску, вугілля і товченої цегли (рис. 16). Дослідник вважав, що це решки кам'яної вежі, збудованої у XIV ст. на місці давніших дерев'яно-земляних укріплень (рис. 15: 1). Через

відсутність поруч посаду Б. О. Тимошук припустив, що це укріплення мало військово-адміністративний характер і не було населеним пунктом міського типу⁶³.

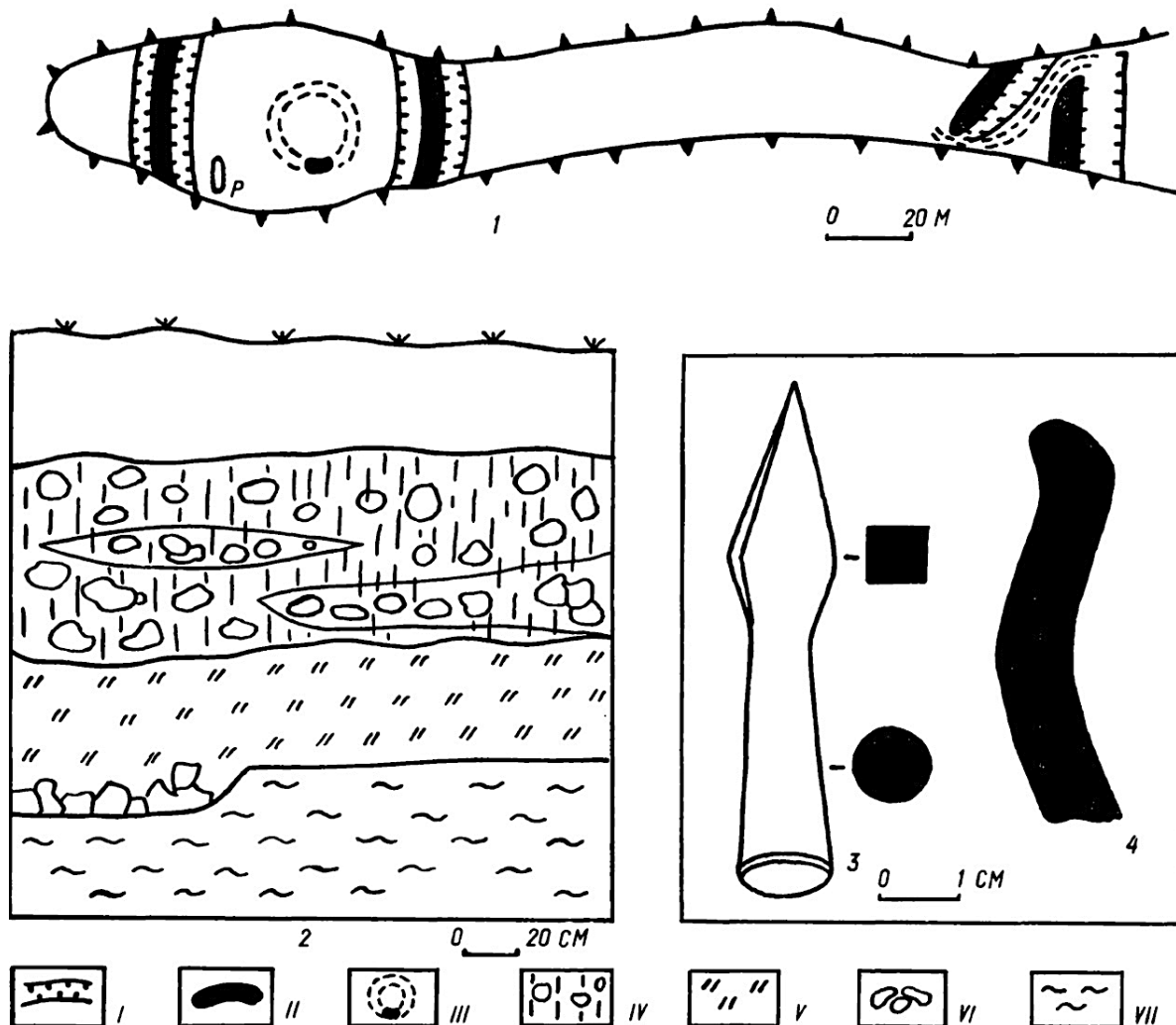

Рис. 15. Цецинське городище за Б. О. Тимощуком (1982):

1 – план укріплень; 2 – профіль стінки розкопу; 3 – арбалетна стріла; 4 – фрагмент кераміки; I – рів; II – вал; III – кам'яна вежа; IV – будівельні рештки; V – культурний шар XII – першої половини XIII ст.; VI – камені; VII – глина.

3.2. Археологічні дослідження на г. Цецино 1976 р.

Під час розвідкових досліджень було визначено місце кам'яних укріплень у структурі пам'ятки. З'ясовано, що в'їзд на центральний майданчик розташовувався на вузькому хребті із західного боку. З напільного боку його прикривали чотири рови і три вали, середній з яких для посилення захисту проходив навскіс (рис. 15: 1). Ще одна

оборонна лінія проходила за 130 м східніше цього валу та складалася з двох ровів і валу. Як аналогію цій системі укріплень Б. О. Тимошук наводить Перебиківське городище біля с. Зелена Липа на Хотинщині⁶⁴. На думку дослідника, спершу Цецин був сторожовим пунктом у системі захисту комплексу пам'яток княжої доби в Ленківцях, на західній околиці м. Чернівці⁶⁵.

⁶³ Ibidem, P. 135.

⁶⁴ Tymoshchuk B. O. *Davnorusska Bukovyna (X – persha polovyna XIV st.)* [Old Rus' Bukovyna (10th – first half of the 14th century)], Kyiv: Naukova dumka, 1982, P. 88-92 [in Ukrainian].

⁶⁵ Tymoshchuk B. O. *The Fortress on the Prut*, op. cit., P. 70; Tymoshchuk B. O. *Old Rus' Bukovyna (10th – first half of the 14th century)*, op. cit., P. 98; Pyvovarov S., Fedoruk A. «The Tsetsyna Stone Tower: On the History of Medieval Settlements in the Territory of Chernivtsi (13th – early 15th century)», *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu* [Scientific Bulletin of Chernivtsi University], 2006, Vyp. 323/324, P. 80-85 [in Ukrainian].

Рис. 16. Руїни кам'яних мурувань Цецинського замку.
Матеріали Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

III. ПЕРШІ ПИСЕМНІ ЗГАДКИ ПРО ЦЕЦИНА

Цецина (Цецино) – середньовічна укріплена фортифікаційна споруда (фортеця) та волосний центр, залишки якого знаходяться на вершині г. Цецино (південно-західна околиця м. Чернівці, мікрорайон Роша). Руїни башти зберігалися до 1959 р., коли їх розібрали у зв'язку зі спорудженням телевежі. Сьогодні має статус пам'ятки археології місцевого значення м. Чернівці (ох. № 431).

У писемних згадках фортеця Цецина фігурує під різними назвами: старослов. *Цьцина, Чечюнь, Цецунь, Нечюнь*; рум. *Țețina, Țițina, Țeațina, Țețuneia*, пол. *Twierdza Cecina, Czeczun*.

На момент перших письмових згадок Цецина була одним з адміністративних центрів Шипинської землі. Шипинська земля – це історичний регіон між верхньою течією р. Сірет і середньою течією р. Дністер (західна частина сучасної Чернівецької області та прилеглі до неї райони Румунії). Назва, що походить від поселення Шипинці (нині село Чернівецького р-ну), фіксується у джерелах XIV-XV ст. Вперше згадується Я. Длугошем у зв'язку з невдалим походом польського короля Казимира III Великого проти Молдавського князівства у 1359 р., а востаннє – в документах, датованих 1444 р. У Шипинській землі, згідно з джерелами, існувало

три замки-центри «держав» (волостей): Цецин, Хотин, Хмелів. У другій половині XIV – першій половині XV ст. цей регіон був предметом територіальних суперечок між Королівством Польським та Молдавським князівством.

Фортеці в той час були укріпленими поселеннями з постійними гарнізонами, які мали запаси їжі та зброї, щоб витримати тривалу облогу. Фортеця Цецина була розташована на лісистому пагорбі на південний захід від сучасного м. Чернівці, захищаючи брід через р. Прут, де проходило відгалуження великого трансконтинентального торговельного шляху, що сполучав Балтійське море з Чорним.

Цецина вперше згадується під назвою «Чечунь» у «Списку руських міст дальніх та ближніх» (1375-1381) у групі волоських міст. Короткі згадки про Цецинську фортецю містяться в працях польського хроніста XV ст. Яна Длугоша (Jan Długosz) та у Хроніці О. Биховця (XVI ст.).

У подальшому фортеця згадується в писемних джерелах (актах молдавської канцелярії) у наступній хронологічній послідовності: 1395, 1403, 1404, 1411, 1433, 1435, 1440, 1444, 1456, 1499 роках. Розглянемо ці джерела детальніше.

У 1395 р., у складній політичній ситуації, коли вирішувалося питання васальної залежності Молдавського князівства (від Угорського чи Польського королівств), група молдавських бояр звернулася листом до польського короля Владислава II Ягайла, гарантуючи лояльність молдавського воєводи Штефана. У листі пояснювалася позиція молдавської сторони: вони не претендують на Покуття, але просять Цецин і Хмелів. Бояри обіцяли, що їхній господар прибуде на присягу до польського короля, не висувуючи претензій до Коломиї та Снятина, а лише для обговорення питання володіння Цецином і Хмельовом.

Нижче наведемо оригінальний текст документу:

Молдавські бояри ручаються польському королю Владиславу за воєводу Стефана (1395 р.)

Мы панове бояре, панъ Братулъ, и панъ Станиславъ, и панъ Михалъ, и панъ Шандръ, слюбуемъ и слюбили есмо за нашего господаря Стефана, воєводу земли Молдавскоѣ: кды коли кроль господарь его и нашъ, Владиславъ польскій и Литовскій и Рускій и иныхъ земель, пошлетъ по оного господаря Стефана, тогды оный маєть до него приѣхати и (съ) своими бояры и съ паны, слюбити и голодовати, тако како иныи воєводы голдовали и чинили, и тако како коли иныи слуги, панове его чинили. Такежъ слюбуемъ о Коломыю и о Снятинъ и о Покутье: о то нашъ господарь Стефанъ не имаєть ни одного слова рѣчи; а о Цецинъ и Хмелевъ, коли нашъ господарь будетъ оу своего господаря и въ нашего, крола Владислава польского, о то са имаєть намолвити и обрловнати, подлугъ

кroleвы воли. Такежъ слюбуемъ за тыхъ, итожъ будутъ дома, не приѣдутъ съ нашимъ господаремъ Стефаномъ къ голдованью, а кого коли господарь нашъ, кроль Владиславъ, пошлетъ своихъ слугъ, пановъ до нашей земли: тогды тыи имають предъ ними голдовати, слюбити тако, аeko и мы слюбили и голдовали предъ нашимъ господаремъ кролемъ, съ нашимъ господаремъ, безъ лсти и безъ хитрости. А на крѣпость сему, наши печати привѣсили есмо къ сему листу (для публікації використано текст із видання Я. Головацького у «Памятниках», 1867, № 12, стор. 14 та М. Костекеску у II томі «Молдавські документи до Штефана Великого»)»⁶⁶.

Наступні згадки про Цецина містяться у документах 1403, 1404 та 1411 років. Так, у документі від 7 січня 1403 р., виданому в Сучаві, Олександр воєвода приносить у дар Молдавському єпископству села Аверешти (Averești) та Хряцка (Hreacă). Серед свідків цього дарчого акту підписався боярин *Хотько Цяцинський* (або з *Цяцина*).

У 1404 р. у Кам'янці-Подільському відбулися переговори правителя Молдови Олександра Доброго з польським королем Владиславом II Ягайло, які закінчились складанням васальної присяги з боку молдавського князя та його бояр. У цьому трактаті, цей же боярин (*Хотько Цяцинський*) згаданий як свідок з боку Молдови, що доводить, що Цецинська фортеця була в складі Молдови.⁶⁷

У збірці давніх актів Є. Гурмузакі «Документи, що відносяться до історії румунів» знаходимо інформацію, що «пиркалаб Цецина, Хотько, мав бути сином Мармуре» («rârcălabul Țetinei, Hodco, care trebuie să fie fiul lui Marmure»). Далі розповідається, що для підтвердження присяги від Кам'янця-Подільського правитель Молдови поїхав до Львова у супроводі пиркалабів Нямца, Сірета та Шомуза, а *Хотька Цецинського* залишив задля охорони табору.⁶⁸

Деякі роками пізніше, 28 червня 1411 р. *Хотько Цяцинський* разом з *Шандру* з *Хотина* та іншими боярами знову виступають як свідки у документі, який засвідчує факт дарування воєводою Олександром боярину Плотуну (Plotun) села Плотунешти від Струнги (Plotunești dela Strungă).

У внутрішніх актах канцелярії Молдови зустрічаємо імена старостів Цецина: *Хотько Цецинський* (28 січня 1401 та 1421 р.); згодом – серед учасників князівської ради (Sfatul Domnesc): *Пантефул Жуметате* (Panteful al lui Jumătate) та брат його *Миндря Цецинський* (Mândrea de la Țetina) під час правління воєвод братів Іллі та Штефана.⁶⁹

Після входження Шипинської держави до складу Молдавського князівства вона поступово втрачає незалежність, перетворившись на столицю невеликої

⁶⁶ Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare [Moldavian Documents Before Stephen the Great], publicate de M. Costăchescu, Vol. II. Documente interne și externe, Iași, Viața Românească, 1932, P. 609-611; Izbornik, URL: <http://litopys.org.ua/gramxiv/grb05.htm> [in Romanian].

⁶⁷ Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare [Moldavian Documents Before Stephen the Great], publicate de M. Costăchescu, Vol. I. Documente interne, Iași, Viața Românească, 1931, P. 46-47 [in Romanian].

⁶⁸ Humuzaki E. Documente privitoare la istoria Românilor [Documents Concerning the History of the Romanians], Vol. I, N 236, P. 826-828 [in Romanian].

⁶⁹ George V. Grigore. «Cetea Țetina (Cecina) de lângă Cernăuți (Ucraina) – monument istoric demolat de statul austriac și cel sovietic» [The Țetina (Cecina) Fortress near Chernivtsi (Ukraine) – A Historic Monument Demolished by the Austrian and Soviet States], Națiunea [The Nation], A. XIII, 24 ianuarie 2023 [in Romanian].

молдавської території. За часів правління Олександра Доброго (Alexandru cel Bun) на цій території виникають дві адміністративні одиниці – волості: східні території на чолі з фортецею Цецин та західні – на чолі з фортецею Хмельов. Після трансформації Шипинська держава зникає як політична та адміністративна одиниця. Свідченням цього є цілий ряд документів канцелярії молдавського правителя, в яких зникла приналежність колишніх її сіл до Шипинської землі: Верхня Чорнівка (Cernausa de Sus) (1412), Малий Кучурів (Cuciurul Mic) (1421), Васілев (Vasilău), Малий Кучурів (Cuciurul Mic), Ленківці (Lențești), Юрківці (Jurcăuți) та Вербівці (Verbăuți) (1448).

Фортеця Цецин згадується у трактаті від 13 грудня 1433 р., укладеному між польським королем Владиславом та молдавським воєводою Штефаном, сином Олександра Доброго, у м. Ланчич. У документі йдеться про надання Штефану фортець Цецин та Хмельов та затвердження кордону між двома країнами: «... Ми віддаємо навіки ці міста, Цецин і Хмельов, з їхніми цинутами (землями) і селами, які їм належать, міста які розташовані між Країною нашою руською та Молдовою, йому та його дітям і нащадкам, які залишаться після нього, і ми робимо його справжнім власником і володарем фортець Цецин та Хмельов ...».⁷⁰ У трактаті йдеться також про кордон між двома країнами: «...кордон між цими двома країнами розділяє річка Колачин, яка знаходиться між польським містом Снятин та Шипинцями, яке належить Молдові. Від річки Колачин кордон йде прямо через Болоховську долину до Дністра, вище села Потік, що належить Молдові, потім по Дністру до моря, належить Країні Молдавській, а на іншому березі Дністра – то є наша земля Руська...» (див.: рис. 17).

У грамоті від 18 жовтня 1435 р., підписаній у м. Хотині, «молдавський воєвода Ілля подарував боярину Стану Бабічу село Шубранець у цинуті Цяцин та села Вашківці і Будинці».⁷¹ Тобто, всі означені села відносились до Цецинської волості.

19 вересня 1436 р. господар Іліаш склав васальну присягу Владиславу III у Львові, де 23 вересня видав грамоту, згідно з якою визнав «шкоди», заподіяні його батьком Олександром Добрим у Коломийській та Снятинських волостях,

і як компенсацію обіцяв повернути королю Шипинську землю з містами Хотин, Цецин, Хмельів. Проте, як засвідчують документи, зазначені фортеці та волості залишились у складі Молдавського князівства.

Наступну згадку знаходимо у документі, датованому 6 квітня 1440 р. та підписаному у Сучаві, про факт «дарування воєводою Іллею боярину Фете села Мерджінен у Юкаша». Серед бояр, які засвідчили цей документ згадується *Штефул Цецинського (Șteful de la Țețiuana (Șteful Țețiuenskogo))*.⁷²

Lancici. 1433 Dechemvrie 13.

ко нама вожи, станса, к кичиен рѣчи памати, пас(л)емж, а
кожини ма(с)ти, кроаь полскии и такѣжъ зѣмаь краковскен, сѹдемн-
скен, сирадскен, ланцицкен, кѹавскен, литовскен кнжа напшыни,
нашъ полорскии, а дѣдичъ русскии и нынѣхъ многѣхъ зѣмаь р(с)-
10 ндръ знаменито чинимъ сѣмъ нашимъ ансте(м) каждому доброму
кто нашъ возрѣтъ или оуслышитъ чѹтчи, кому кѹдѣть потребна,
нижъ дамы и даан сѣмъ анстеъ нашъ нашому милому приятию,
стифанен, кождеѣ зѣмаѣ молдавскен, на потрѣбѣныи нашихъ
первѣхъ анстѣхъ, какъ бѣли сѣмо даан пѣтру, романѹ, стифанѹ и
15 алейандрѹ, кождедажъ зѣмаѣ молдавскен, а держали сѣмъ нѣмъ наши
ансты и инколи сѣмо нѣхъ не в(т)стѹпали, а такѣжъ мы, ендѣкши
его ма(с)рды к намъ и добреконое пристанѣ, даан сѣмъ при-
тию нашому, стифанен кождеѣ зѣмаѣ молдавскен, нашѣ ансты,
а тѣхъ ескѣхъ занисенъ потрѣбамъ сѣмъ нашимъ ансте(м), нижъ
20 намѣтѣ, нашъ мнѣшии припѣаь, стифанъ кождеда прѣр(ч)иши, дѣти
его и намѣтскен, свою зѣмаю колоескѹю всю держати, ко ескѣхъ
своихъ границѣхъ, тако иже его прѣдкѣи держали, подаѹтъ того,
иже выписано еѹ первѣхъ анстѣхъ, такѣжъ мы сѣмѣмъ нѣмъ и
сѣмѣи сѣмъ нашому милому приятию, стифанѹ кождеѣ прѣ-
р(ч)ишомѹ, дѣтиахъ его и намѣтскѣмъ, кто по нѣмъ кѹдѣтъ, в(т)
кѣго нагабаниа и в(т) ескѣхъ кридѣ и в(т) кѣго насилста и
в(т) его неприятии, никого не вынѣмѹючи, керонити, в(т)инмати,
5 коли имѹ толко надеено кѹдѣтъ, и его дѣти, намѣтски и зѣмаѣ
его, вѣзо асти а вѣзхитрости, а такѣжъ того неного стѣца ко-
ведѹ хотѣчи оебною ма(с)тѣю оутѣшити, ажъ намъ по тому
тѣмъ готѣѣи и кѣркии сѣжнѣахъ и его дѣти и намѣтскѣи, кто
не нѣахъ кѹдѣтъ, тѣи готѣды, цѣцѹнѣ а хѣмѣахъ, со (т)ѣми ко-
лоестѣи и сѣмъ, которѣнѣи к нимъ присѣшѣаь, которѣнѣи ге-
10 родѣи мѣаьтъ межѣ нашу зѣмаю рускою и колоескою, дамы и
даан сѣмъ имѹ на вѣки и его дѣтиахъ и намѣтскѣмъ, кто по
нѣахъ кѹдѣтъ, а чинимъ его правѣмъ оичимъ и дѣдичѣмъ тѣмъ
городѣмъ, цѣцѹнѣ и хѣмѣахъ, а межѣ тѣми готѣды и межѣ на-
шю зѣмаю рускою то границѣ кѹдѣтъ вѣчнѣи, напѣрѣи межѣ
15 нашихъ городѣ(м) снѣтиномъ а межѣ шипинци, которѣнѣи шипинци
к колоескъ присѣшѣаь, межѣ тѣхъ рѣка колочинъ дѣ-
литъ, и в(т) рѣки колочина, прѣмо перѣрѣхъ неаа колоеска, аиже
де вѣанкон рѣки дѣстрѣа, вышѣ села потока, тежѣ сѣмо пото(к)
колоескен зѣмаи тагнѣтъ и в(т) того сѣла на низъ дѣстрѣахъ до
20 моря, к зѣмаи колоескен тагнѣтъ, а на горѹ дѣстрѣахъ наши рус-
коа, а неѣтскѣа зѣмаа, какъ издѣакиа сѣшѣаа сѣ своеа границѣю
изъ вѣка наша, такъ и тагнѣтъ, а вѣскови стѣцѹ кождеѣ в(т)ни-
сѣаи сѣмъ, к колоескен зѣмаи, не тѣмъ сѣмъ сѣмъ, што к тому
сѣмѹ издѣакиа присѣшѣаь. а межѣ нашимъ сѣмъ замѣсты и вѣаѣчи,
25 а межѣ колоескою зѣмаю какъ изъ давѣи еѹ аѣсѣхъ хѣдиан, такъ и
нинѣ хѣдити намѣтѣ, на вѣки вѣчнѣи, а на кѣрѣсть тому
вѣсѣмѹ бѣшии инсѣномѹ печѣть манѣстѣтѹ нашѣ(р) вѣаѣи сѣмо при-
кѣсѣти. да(н) еѹ ланцици, к нѣаю, к дѣнь стѣахъ аѣцѣи, подаѣтѣи
х(с)ѣа рж(с)ѣа а аѣтѣ ѹ а г аѣтѣ. 30

Рис. 17. Згадка фортеці Цецина у трактаті від 13 грудня 1433 р., укладеному між польським королем Владиславом та молдавським воєводою Штефаном, сином Олександра Доброго у м. Ланчич.

Джерело: Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare publicate de M. Costăchescu. Volumul II. Documente interne si externe. Iasi. Viata Românească. 1932.

⁷⁰ Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare [Moldavian Documents Before Stephen the Great], publicate de M. Costăchescu, Vol. II. Documente interne și externe, Iași, Viața Românească, 1932, P. 609-611; Izbornik, URL: <http://litopys.org.ua/gramxiv/grb05.htm> [in Romanian].

⁷¹ Documentele moldovenești [Moldavian Documents], Vol. 1., P. 420 [in Romanian].

⁷² Documentele moldovenești [Moldavian Documents], Vol. 2 , P. 65 [in Romanian].

У запеклій боротьбі за престол Олександра Доброго, який помер у 1432 р., один з його синів Петро у 1447 р. закріпився у Цецині. Про це ми дізнаємося з його листа з пропозицією дружби до подільського старости Дітриха (Теодорика) Бучацького. Оригінал грамоти зберігся у Головному архіві давніх актів Варшави⁷³. Це єдиний документ, написаний безпосередньо у Цецині.

Цецина згадується востаннє у документах від 1444 (28 лютого), 1456 (29 червня), 1479 (30 серпня) – «старости та ворнік від Цецина», 1481 (23 серпня) роках. Так, у документі від 1479 р. йдеться про надання воєводою податкового імунітету Радівецькому єпископству, для селян з Радівців та Кіцманя. Згідно з документом, «цецинські старости та двірник (vornic), разом зі своїми збирачами штрафів та суддями, щоб не судили їх, не брали штрафів, не залучали до робіт у фортецю, на млинах і дворах князя, мешканців сіл Радівці та Кіцмань, які належать Радівецькому єпископству, вони підпорядковані тільки єпископу»⁷⁴.

Щодо останніх двох документів, датованих 1479 та 1481 рр., ми погоджуємось з твердженням чернівецького історика Олександра Масана, який вважає це анахронізмом, тому що писарі скопіювали старі акти Радівецького єпископства, надані йому 1420 р. Олександром Добрим стосовно Кіцманя. Тоді волость, до якої належав цей населений пункт, називалася Цецинською і нею управляли старости з Цецина. Натомість наголошується на факті збереження Штефаном III за Чернівцями статусу адміністративного центру. Про це, зокрема, свідчать документи від 1 і 29 червня 1476 р., згідно з якими князь надав Путнянському монастиреві с. Ширівці «оу черновской держави».

Отже, якщо до цього часу у документах XV ст. згадується щонайменше 5 разів окремі прізвища чи імена старост Цецина або загальний термін «старости з Цецина», то після 1456 р. документально вже їх не зустрічаємо. Натомість, у 1476 р. згадується термін «Черновська держава», а пізніше, у 1499 р., у польсько-молдавському трактаті, згадуються «старости» Чернівців: «справи та кривди на кордоні, з обох боків, будуть вирішуватись старостами Хотина та Чернівців».

Час занепаду та спустошення Цецинської фортеці (протягом XV ст.) невідомий. У результаті проведеної адміністративної реформи Цецинська волость була скасована, а керівництво волості з середини XV ст.

перебралося в м. Чернівці. Свідченням цього є цілий ряд документів, виданих канцелярією молдавського правителя, в яких згадувалися населені пункти вже Чернівецької волості: Іванківці – Ivancăuți (Сучава, 7 травня 1473 р.), Ширівці – Șirăuți (Путнянський монастир, 1 червня 1476 р.), Козмин – Cozminul (Сучава, 3 квітня 1488 р.), Топорівці – Toporați (Сучава, 14 жовтня 1489 р.), Кучурів – Cuciur, Михальча – Mihălcea (Сучава, 15 березня 1490 р.), Клішківці – Clișcăuți (Сучава, 15 березня 1490 р.) та ін⁷⁵.

Отже волость Цецина у цей період змінила свою назву на волость Чернівців. Населення Чернівців масово переселилось на правий берег Пруту (одна з основних причин – часті паводки) ще за часів Олександра Доброго, розташовувався неподалік Цецинської фортеці. До Чернівців поступово переходить населення Цецина, дещо пізніше – і самі старости. Отже, після руйнування фортеці Хмельов, колишні землі Шипинської держави контролювалися старости з Цецина, а пізніше, після їхнього переміщення до Чернівців, старости з Чернівців.

Після того, як центр адміністративного життя був перенесений до Чернівців, поселенські структури в околицях панівної гори продовжували існувати, про що свідчать, наприклад, знахідки монет й підвісного замка оригінальної форми (рис. 18)⁷⁶.

Слід звернути увагу на той факт, що у XV ст. Цецина була волосним центром (згідно з окремими документами та обґрунтуваннями окремих дослідників – торгом чи містом), що означає, що сучасне поселення Роша на той час мало такий самий статус.

Про град на горі почали забувати, кам'яна фортеця почала розвалюватися. На її місці довгі століття стояли зруйновані стіни та груді каміння. Лише у 1773 р. австрійські картографи з капітаном Ф. фон Мігом на чолі оглянули вершину гори, схематично позначили її на першій топографічній карті Буковини і записали: «Старий замок Цецин». Під час австрійського періоду, після 1775 р., руїни Цецини стали кар'єром і місцем для забезпечення мешканців та адміністрації камінням для будівництва. За свідченнями Р. Ф. Кайндля, у місті навіть побутувала приказка, мовляв, «половина Чернівців збудована з Цецинського замку»⁷⁷.

⁷³ Șimanschi L., Ciocan N. «Acte slavone inedite, din anii 1443-1447, privind istoria Moldovei» [Unpublished Slavic Acts from the Years 1443-1447 Concerning the History of Moldova], *Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol* [Annals of the A. D. Xenopol Institute of History and Archaeology], Iași, 1974, Vol. 11, P. 173-185 [in Romanian].

⁷⁴ *Documentele lui Ștefan cel Mare publicate de Ioan Bogdan* [The documents of Stephen the Great published by Ioan Bogdan], Vol. I. Hrîsoave și hărți domnești (1457-1492), București, 1913, P. 229-232 [in Romanian].

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Riduș B., Ilkiv M. «Novi znakhidky navisykh zamkiv ta kliuchiv piznoho serednovichchya – rannoho novoho chasu na Bukovyni» [New Finds of Padlocks and Keys from the Late Middle Ages to the Early Modern Period in Bukovina], *Arkheolohiya Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy: Tezy dop. VIII mizhnar. nauk. seminaru (m. Chernivtsi, 6 lyepsnya 2024 r.)*, Chernivtsi: Tekhnodruk, 2024, P. 157-158 [in Ukrainian].

⁷⁷ Kaindl R. F. *Geschichte von Czernowitz von den altesten Zeiten bis zur Gegenwart* [History of Czernowitz from the Earliest Times to the Present], Czernowitz: H. Pardini, 1908, P. 249 [in German].

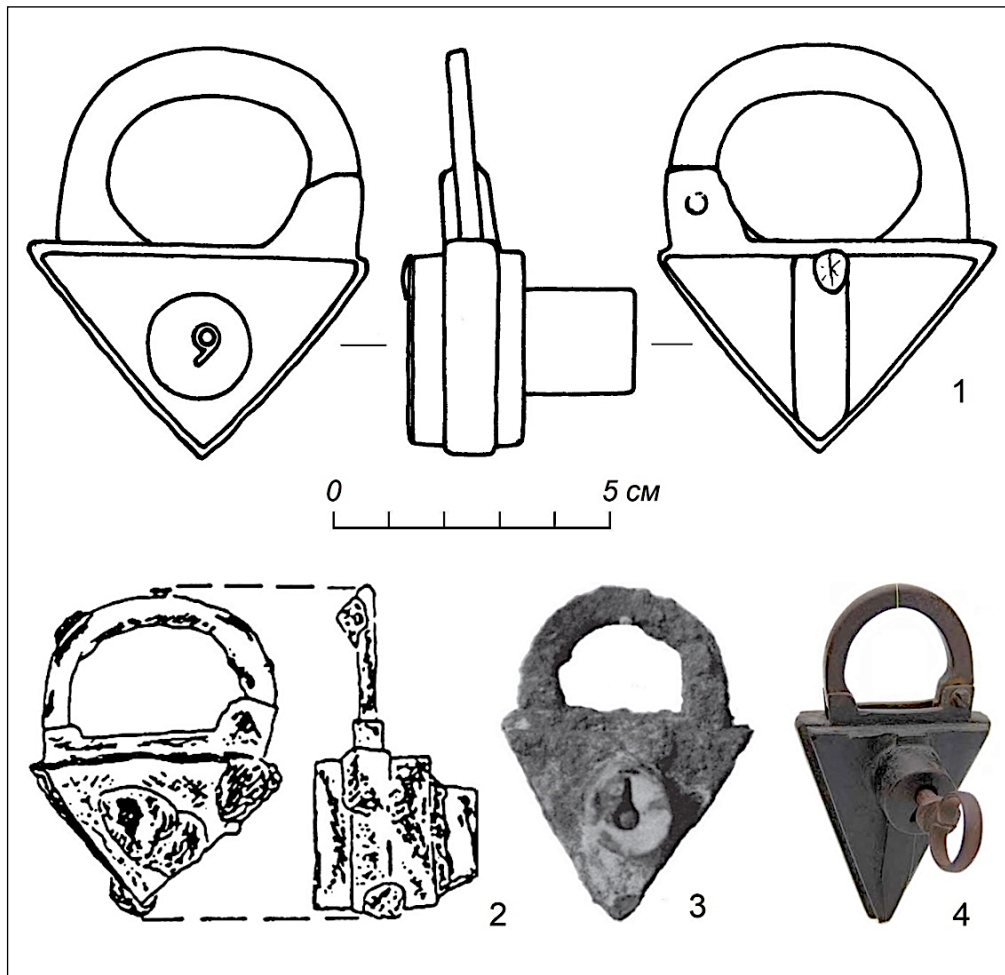

Рис. 18. Залізний навісний замок XVI–XVII ст. з г. Цецино (1) та його аналогії (2–4) (за Рідуш, Ільків 2024).

Це підтверджується архівними документами. Наприклад, 12 грудня 1784 р. канцелярія Управління Буковини (секретар R. Adler) надіслала на ім'я Іллі Влайку з Горошівців листа, згідно з яким його наймали для транспортування каміння з гори Цецина до Чернівців. Перевезення мало бути завершено до кінця лютого 1785 р., каміння мали використовувати для будівництва об'єктів, необхідних австрійській армії (казарм, сховищ, конюшень тощо), як і для інших громадських імперських будівель⁷⁸.

З того ж документу взнаємо про те, що такі села, як Юрківці, Боянчук, Горошівці та Добринівці були зобов'язані взимку 1784–1785 рр. транспортувати по одній сажні каміння або певну кількість кошів з Цецина до Чернівців. Під час цих робіт був знайдений у 1839 р. скарб срібних речей, про який вже йшлося в цій статті.

Скористалися великими запасами каменю, видобутого зі стін фортеці, у тому числі мешканці Роші (рис. 19). Причому, як приватні особи, так і для спорудження громадських будівель. Така інформація, зокрема, міститься

у ювілейному виданні, присвяченому діяльності товариства «Цецина» у 1936 р. (40-річчя), де розповідаються подробиці будівництва Національного дому румунів Роші після I світової війни. Після частих звернень, примарія м. Чернівці продала за зниженою ціною (456 леїв за м³) 166 м³ каменю з Цецина (витрачено 8000 леїв)⁷⁹.

Руїни фортеці залишались протягом століть у вигляді зруйнованих та покинутих стін (рис. 20). Як приклад, наведемо спогади пана Александра Думітреску (Alexandru Dumitrescu), старця з Роші, записані у 1846 р. чернівецьким істориком Ф. Вікенгаузером. За його спогадами, він ще у роки дитинства застав період збереження усередині кам'яної вежі фортеці дубових балок та брусів.

Про залишки кам'яної вежі ще пам'ятають старожили Роші сьогодні. Подібні свідчення ми записали під час польових історико-етнографічних досліджень у грудні 2024 р. у рамках міжнародного проєкту «REISTORY» від Козми Ніколая Васильовича, 1929 р.н., який перед II світовою війною був очевидцем цього.

⁷⁸ Balan T. *Documente bucovinene* [Bucovinian Documents], Vol. VIII (1741–1799), Iași, Editura TAIDA, 2006, P. 117–118 [in Romanian].

⁷⁹ «Țețina». *Societatea cultural-economică a românilor din Roșă-Cernăuți* [«Cecino». The Cultural-Economic Society of the Romanians from Roșă-Cernăuți], 40 de ani de activitate cultural-economică (10 mai 1896–10 mai 1936), 1936, P. 13 [in Romanian].

Рис. 19. Використання каменю, видобутого зі стін фортеці.

1. Дорога на г. Цецино, викладена рваним каменем. Фото А. Мойсея, 2024 р.

2. Двір на Роші (під г. Цецина), вимощений каменем із руїн Цецинського замку

(Джерело: Рендюк Т.Г., Гордуна-Свіжинська Д.М. Невичерпне джерело знань. Чернівецька школа № 10 – 200 років від заснування, Чернівці, 2016).

Рис. 20. Вершина г. Цецино з рештками кам'яних мурувань на поштівках кінця XIX – початку XX ст.

Джерело: Вітання з Буковини. Міста, села та жителі краю на старовинних поштівках:

Фотоальбом-каталог / Укл. С. Побережник, Чернівці, 2017.

IV. ГІПОТЕЗИ ЩОДО ЧАСУ БУДІВНИЦТВА ТА АВТОРСТВА КАМ'ЯНИХ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД НА ГОРІ ЦЕЦИНА

Ведучи мову про наукові гіпотези щодо спорудження фортифікаційних споруд на г. Цецино, розпочнемо з однієї з її ранніх згадок правителем Молдавського князівства Дімітрієм Кантеміром у своїй книзі «Опис Молдови» (1716). У ній знаходимо наступну інформацію: «... Неподалік села Козмін, біля вод Кучура неподалік його впадіння в Прут, можна побачити руїни дуже давньої фортеці, але незважаючи на всі мої дослідження, не зміг виявити дані про її засновників ...»⁸⁰.

Щоб зрозуміти, як були продовжені пошуки щодо засновників кам'яних укріплень, часу їх будівництва, пропонуємо інформацію в хронологічній послідовності:

– **римлянами** (римським префектом на ім'я *Cecin'a*) – румун. дослідники: І. Г. Сбієра⁸¹, Д. Олінеску⁸²);

– **готами до 375 р.** (Е. Р. Нойбауер);

– **рицарями німецького ордену та рицарями іоаннітами у XIII ст.** (К. А. Ромшторфер⁸³, Ф. А. Віккенгаузер⁸⁴, Д. Веренка⁸⁵, І. Пашкан⁸⁶).

Цецинська фортеця була включена до «Списку давніх пам'яток Буковини XIV ст. та більш давніх

часів» (разом із Сучавською фортецею) фахівцями Чернівецької філії Комісії з історичних пам'яток у 1925 р. Щодо часу її будівництва зазначалося: «за традицією споруджена тевтонськими рицарями»⁸⁷.

– **галицькими князями у другій половині XIII ст.** (Б. О. Тимошук). Сучасні чернівецькі археологи та історики, зокрема, С. В. Пивоваров⁸⁸, І. П. Возний⁸⁹, О. М. Масан⁹⁰, фактично одностайні в думці, що кам'яні мурування Цецинської фортеці вже існували станом на XIII ст.⁹¹.

– **подільським князем Юрієм Коріятовичем** (D.Vickenhauser, К. Джуреску – С. Giurescu⁹², Н. Йорга – N. Iorga⁹³). В основі гіпотези знаходяться свідчення, наведені в рутенській (руській) хроніці О. Биховця (Bychowic) (XVI ст.), згідно якої Коріятович залишив фортеці Хотин, Хмельів та Цецина волохам у 1354 р.

– **польським королем Казимиром Великим у середині XIV ст.** Польський католицький священник, історик, дипломат та хроніст XV ст. Ян Длугош (Jan Dlugosz) приписував Цецинську фортецю польському королю Казимиру Великому⁹⁴, яку той міг збудувати після вигнання татар з цих територій.

⁸⁰ Cantemir D. *Descrierea Moldovei*, cu o notiță introductivă, note explicative, un portret și o chartă de M. Nicolescu [«Description of Moldavia», with an introductory note, explanatory notes, a portrait, and a chart by M. Nicolescu], Editura librăriei Soces & Co, 1909, P. 52 [in Romanian].

⁸¹ Румунський філолог та народознавець із Буковини Іон Сбієра приписував авторство фортифікаційних споруд на Цецинській горі римському військовому діячеві, наміснику провінції Мезія Авлу Цецина Северу (Aulus Severus Coecina) або римському воєначальнику Гаю (або Авлу) Алієну Цецині (Gaius або Aulus Alienus Coecina, близько 75 р.н.е.) (Sbiera I. G. «Țețina și Horecea», *Vatra: Foaia ilustrată pentru familie*, 1894, P. 359-360).

⁸² Свою версію він обґрунтовував знайденими поблизу фортеці кільцями римського або готського походження, які зберігалися у відділі античних артефактів Віденського музею (Olinescu D. *Scrieri istorice*, Vol. I, Ediție îngrijită de B. P. Niculică, Suceava, 2010).

⁸³ К.А. Ромшторфер зазначав, що на горі Цецино знайдено шпори та зброю, схожу за формою на німецькі рицарські мечі. Також він згадував гіпотези інших дослідників, за якими будівництво фортифікаційних споруд приписували подільському князю Юрію Коріятовичу або польському королю Казимиру Великому. Він припускав, що фортецю могли відновлювати або добудовувати в різні періоди. Під час лекції «Старі оборонні споруди Буковини», виголошеної на III Загальних зборах Буковинського краєзнавчого музею (24.03.1895 р.), Ромшторфер використовував термін «сторожова вежа» (Romstorfer K. A. *Cetatea Sucevei*, București: Editura Academiei Române, 1913, 112 p.; P. 10-11; Romstorfer K. A. «Bildende Kunst», *Bukowina in Wort und Bild*, Wien: Verlag von E. Beyer, 1899, S. 409-458; S. 412.; «Altere Vertheidigungsanlagen in der Bukowina. Vortrag, gehalten in der III Hauptversammlung vom 24 März des Bukowiner Landes Museums von Karl A. Romstorfer», *Jahrbuch des Bukowiner Landes Museums*, 1895, P. 6-19),

⁸⁴ Ф. А. Віккенгаузер припускав, що кам'яну башту на горі Цецино спорудили рицарі ордену іоаннітів близько 1247 року, а доказом цього вважав знайдені на Цецині наконечники стріл, фрагменти прикрас шоломів і рицарські мечі (Wickenhauser F. A. *Bochotin, oder Geschichte der Stadt Cernăuț und ihrer Umgegend*, Wien: Seidel & Sohn, 1874, I. Heft, 121 S.; S. 11-12.). Згодом вчений припустив, що Цецинський замок збудували або Казимир Великий, або Юрій Коріятович (*Czernowitzer Zeitung*, 1890, № 54).

⁸⁵ За версією Д. Веренки, Цецинський замок збудували на початку XIII ст. німецькі рицарі (1211-1227 pp.), але його повністю зруйнували монголи. Вчений припускав, що фортецю могли відбудувати між 1389 та 1404 pp. (Werenka D. *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774-1785)*, Czernowitz: Selbstverlag, 1895, 272 S.; S. 108; Werenka D. «Urkundliche Nachrichten über die Städte «Cecina» und «Tschernowitz» und deren Besitzverhältnisse im Jahre 1782 (Mit einem noch nicht veröffentlichten Plane)», XXXIII. *Jahres-Bericht gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz*, Czernowitz, 1897, S. 13-42; S. 14-15).

⁸⁶ Pașcan Ioan V. *Cernăuțul și suburbiile sale (schită topo-etnografică și istorică)* [Chernivtsi and its suburbs (topo-ethnographic and historical sketch)], Cernăuți: Editura autorului – Societatea tipografică bucovineană, 1899, P. 17 [in Romanian].

⁸⁷ Luția Petre I. «Raportul Secțiunii regionale Cernăuți pe anii 1921-1925 întocmit pe baza raportului tehnic al inginerului H. Rezori» [*Report of the Chernivtsi Regional Section for the years 1921-1925, compiled based on the technical report of engineer H. Rezori*], *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice* [Bulletin of the Commission of Historical Monuments], 1926, A. XIX, Fasc. 49, iulie-septembrie, P. 127 [in Romanian].

⁸⁸ Pivovarov S. V. Dva malovidomi srednovichni skarby z Bukovyny, op. cit., P. 180-182.

⁸⁹ Voznyy I. Istoryko-kul'turnyy rozvytok naselennya ..., op. cit., P. 181.

⁹⁰ Masan O. Tsetyn's'ka derzhava (Z istoriyi davn'oyi chernivets'koyi okolysy), op. cit., P. 57.

⁹¹ Їхня гіпотеза ґрунтується на стратиграфічних спостереженнях, зроблених під час розкопок В. Мільковича та Б. О. Тимошука, знахідках рухомого матеріалу й, особливо, скарбу срібних прикрас 1839 р.

⁹² Giurescu, C. C. *Țirguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea* [Fairs or Cities and Moldavian Fortresses from the 10th Century to the Mid-16th Century], București: Editura Academiei RSR, 1967, 379 p.; ed. II, București: Editura Enciclopedică, 1997, 366 p., P. 323 [in Romanian].

⁹³ Iorga N. «Les châteaux occidentaux en Roumanie» [Western Castles in Romania], *BCMI*, fasc. 60, 1929, P. 64 [in Romanian].

⁹⁴ «Cum notorium, publicum et clarum sit, quod terram predictam Kazimirus secundus, rex Poloniae, sub Thataris conquistavit, et, multis illam pacifice tenens temporibus, multa castra, videlicet Kamyniecz, Choczim, Chezin ... et alia vel mura vel ligni construxit» (J. Dlugosz, *Historiae Polonicae*, II).

Гіпотеза підтримана: Р. Ф. Кайндлем⁹⁵, В. Ветешіану⁹⁶, Е. Фішером, Г. Діаконом);

– **Петром I Мушатом у XIV ст.** (В. Ветешіану⁹⁷, Л. Кісеску⁹⁸).

– **Поляками у другій половині XIV ст.** (А. І. Лапедату⁹⁹, Р. Росетті¹⁰⁰).

Фахівець із топоніміки Ю. Карпенко згадував про Цецин, як «зникле поселення, давню фортецю, споруджену в 1349 р.». Він висловив припущення, що Чернівці виникли як своєрідне передмістя Цецина, яке виконувало митні функції на великій ріці й де селився чорний люд, ремісники й ін., що обслуговували Цецин¹⁰¹.

Потрібно також наголосити на тому, що дискусії щодо різних гіпотез про час будівництва фортифікаційних споруд на г. Цецина розпочалися ще у другій половині XIX ст. і продовжились до наших днів. Як приклад наведемо статтю австрійського дослідника Р. Ф. Кайндля «Щодо будівництва замку на Цецинській горі»¹⁰² (1897), в якій знаходимо деякі критичні зауваження щодо існуючих на той час гіпотез щодо часу його спорудження. Якщо деякі гіпотези він наводить без коментарів (як наприклад твердження Нойбауера про будівництво замку готами до 375 р.), то Ф. А. Вікенгаузера він критикує у першу чергу через зміну його поглядів: спочатку (у 1874 р.) стверджував, що фортифікаційні споруди були побудовані тевтонськими рицарями або

рицарями іоаннітами, у пізніших роботах (1890 р.) – будівничим називає Юрія Коріатовича. Щодо раннього твердження Ф. А. Вікенгаузера, Р. Ф. Кайндль наводить контраргументи про те, що між 1211 та 1220 рр. сфера впливу тевтонського ордену поширювалась лише на окремі території Трансільванії та Валахії, а після 1247 р., якщо і припустити, що вони могли контролювати ці землі, то їхній вплив тут не зростав і вони відмовились від цих територій у 1260 р. (за Р. Ф. Кайндлем представники цього ордену взяли участь у битвах на території Буковини у XV ст., про що, на його думку свідчить рицарський меч знайдений у броді через р. Прут). Щодо гіпотези Ф. А. Вікенгаузера, що будівничим міг бути Ю. Коріатович, Р. Ф. Кайндль написав, що в джерелах немає підтверджень цієї думки.

Отже, точна дата спорудження фортифікаційних споруджень на г. Цецино (беручи до уваги ті обставини, що фортифікації могли реконструюватися або відновлюватися у різні періоди) досі документально не підтверджена. До нашого часу точаться дискусії не лише щодо часу спорудження, але й щодо її статусу та призначення. У середньовічних документах та дослідницьких працях XIX–XXI ст. знаходимо різну інформацію та припущення про те, що на г. Цецино існувала сторожова вежа, замок, фортеця, торг, волосний центр та навіть місто.

V. НАРОДНІ ЛЕГЕНДИ ПРО ЦЕЦИНСЬКУ ГОРУ ТА ФОРТЕЦЮ

Під час досліджень було зафіксовано значну кількість народних легенд, які, хоча й вимагають критичного підходу, можуть доповнити традиційні методи досліджень. Вони зберегли пам'ять про історичні події, видатних осіб та місцеві традиції, що не знайшли відображення в офіційних документах.

Найдавніші народні легенди про Цецинську гору та фортецю записані у другій половині XIX –

першій половині XX ст. німецькими, австрійськими та румунськими дослідниками: Л.-А. Сімігінвичем-Штрайфе (L.-A. Simiginowicz-Stayfe)¹⁰³, Р. Ф. Кайндлем (R. F. Kaendl)¹⁰⁴, К. А. Ромшторфером (K. A. Romstorfer)¹⁰⁵, Є. Нікуліце-Воронкою (E. Niculiță-Voronca)¹⁰⁶, З. Воронкою (Z. Voronca)¹⁰⁷, Д. Вітенку (D. Vitencu)¹⁰⁸ та ін.

Ми поділили народні легенди на кілька категорій: 1. Легенди про засновників або власників Цецинської

⁹⁵ Р.Ф. Кайндль ґрунтувався на «Історію Польщі» Я. Длугоша (Kaendl R. F. *Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, Czernowitz: H. Pardini, 1908, S. 5, 7, 211).

⁹⁶ Vătășianu V. *Istoria artei feudale în Țările Române* [The History of Feudal Art in the Romanian Lands], vol. I, București: Editura Academiei RPR, 1959, 1018 p., P. 295 [in Romanian].

⁹⁷ Ibidem, P. 295.

⁹⁸ Chițescu L. «Fortificațiile Moldovei pînă la mijlocul secolului al XV-lea» [The Fortifications of Moldova up to the Mid-15th Century], *Carpica*, Bacău, 1972, t. V, p. 143-168. P. 229 [in Romanian].

⁹⁹ Lapadatu A. *Cetea Albă* [The White Fortress], 1913, VI, P. 59 [in Romanian].

¹⁰⁰ *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea de generalul R. Rosetti* [The History of Romanian Military Art up to the Mid-17th Century by General R. Rosetti], Academia Română, Studii și cercetări, LXXIV, Monitorul oficial și imprimeriile statului. Imprimeria națională, București, 1947 [in Romanian].

¹⁰¹ Karpenko Yu. O. *Toponimiia tsentralnykh raioniv Chernivetskoï oblasti: Konspekt lektsii* [Toponymy of the Central Regions of Chernivtsi Oblast: Lecture Notes], Chernivtsi: Vyd-vo Cherniv. un-tu, 1965, 76 p., P. 69-72 [in Ukrainian].

¹⁰² Kaendl R.F. «Kleine Beiträge zur Kunde der Bukowina. Ueber die Erbauung der Burg auf dem Cecinaberge bei Czernowitz» [Contributions to the Knowledge of Bukovina. On the Construction of the Castle on Cecina Hill near Chernivtsi], *Ahrbuch des Bukowiner Landes Museums*, 1897, Czernowitz, 1897, P. 75-77 [in German].

¹⁰³ Stauffe-Simighinowic L. A. *Volkssagen aus der Bukovina* [Folk Tales from Bukovina], Czernowitz, 1885 [in German].

¹⁰⁴ Kaendl R.F. «Beiträge zur Volkskunde des Ostkarpathengebietes» [Contributions to the Folklore of the Eastern Carpathian Region], *Zeitschrift für Österreichische Volkskunde* [Journal of Austrian Folklore], Wien, 1902, VIII Jahrgang, P. 241-242 [in German]; *Unser Heimatland Bukowina ...*, op. cit.

¹⁰⁵ Romstorfer K. A. *Bildende Kunst, Bukowina in Wort und Bild* [Fine Arts, Bukovina in Word and Image], Wien: Verlag von E. Beyer, 1899, P. 409-458 [in German].

¹⁰⁶ Niculiță-Voronca E. *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică* [The Customs and Beliefs of the Romanian People Collected and Arranged in Mythological Order], Vol. I, Ediție îngrijită de V. Durnea, Studiu introductiv de L. Berdan, Iași: Polirom, 1998, P. 403 [in Romanian]; Vol. II, Ediție îngrijită de V. Durnea, Iași: Polirom, 1998, P. 108, 554 [in Romanian]; Niculiță-Voronca E. *Studii în folclor* [Studies in Folklore], Vol. I, București, 1908, P. 105, 243-250 [in Romanian].

¹⁰⁷ *Mihalcea cu neamurile boeresti ce au stăpânit-o de Zaharie Voronca* [Mihalcea with the Boer tribes that ruled it by Zaharie Voronca], Cernăuți, 1912, P. 5-8, 33-34, 108 [in Romanian].

¹⁰⁸ Vitencu D. «Pentru începutul Cernăuțului» [For the beginning of Chernivtsi], *Revista Bucovinei* [Bukovina Magazine], Cernăuți, 1942, A. I, N 8, P. 317-321 [in Romanian].

фортеці; 2. Про походження назв «Цецина» та «Роша»; 3. Повір'я про підземні ходи та приховані скарби.

1. Про засновників або власників Цецинської фортеці: велетні (Паулука (Pauluca) або Певелуке (Păvălucă)); румунський полководець Цецина; імператор (боярин) Цицина; імператор Константин; турки.

За однією з легенд, почутою від мешканців гори, у давнину тут жили велетні¹⁰⁹. За іншою – один велетень, у якого було двоє синів. Після його смерті брати посварилися і розмежувалися: один оселився на Цецинській горі, інший – на другому березі Прута, на горі Мошков. Час від часу вони кидали одне на одного через ріку великі кам'яні брили. Одного разу одна з кам'яних брил, будучи надважкою, впала посеред дороги, і її можна побачити і сьогодні біля с. Ленківці в болотистій місцевості, де такі породи каменю не трапляються¹¹⁰.

За іншою легендою, записаною Л.-А. Сімігінвичем-Штауфе, подія відбувалася в Ленківцях на лівому березі Чернівців. Після сварки через батьківський скарб один з братів оселився на горі біля Жучки (на межі з Чорнівкою), а інший – на Цецинській горі, де кожен побудував фортецю.

Одна з легенд розповідає про велетня Паулуку (Pauluca) або Певелуке (Păvălucă), який, за переказами, мав фортеці в Сиреті, Сучаві, Чернівцях і Снятині, але найбільше влюбився в ту, що була розташована на Цецинській горі. За народними уявленнями, цей велетень мав великий живіт і масивні брови, які були настільки важкими, що він змушений був закидати їх на голову чи вуха, коли хотів підняти повіки. Його погляд приносив засуху та нещастя, тому люди зібрали для нього скарби, щоб він припинив шкодити (Л.-А. Сімігінвич-Штауфе, Є. Нікуліце-Воронка¹¹¹, Д. Вітенку).

За іншими легендами, велетні мали в цих краях три фортеці: на горах Цецина, Стинка та Окру¹¹².

На початку ХХ ст. Є. Нікуліце-Воронка записала народне повір'я від Штефана Піти з Михальчі, згідно з яким Бог покарав велетнів за те, що вони не вірили в нього, і наслав на них потоп. Ще одна легенда стверджує, що під час всесвітнього потопу Ноїв ковчег зупинився саме на горі Цецино¹¹³.

В інших народних легендах засновником фортеці називають румунського полководця Цецину (Coecina) (Л. А. Сімігінвич-Штауфе, І. Сбієра, Є. Нікуліце-Воронка).

Ім'я Цицина, якому належала фортеця, у народних легендах тлумачать по-різному. В одних він – велетень або походить із сім'ї велетнів, в інших – імператор, а в третіх – боярин. Нижче подаємо кілька скорочених варіантів цих легенд.

За часів воєводи Драгоша, коли Молдова ще не була об'єднана, на кордоні з Шипинською землею стояла фортеця боярина Цицини. Він захищав молдавські землі від нападів ляхів та литовців. Серед його слуг був мисливець Роша – чесний, гарний, працьовитий і відданий. Своє прізвище він успадкував від своїх пращурів. Жив біля підніжжя Цецинської гори разом зі своєю вродливою дружиною Рошошцею.

У Рошошці закохався син боярина Цицини, який навідував її, коли чоловік був відсутній. Проте вона йому відмовила. Розлютившись, він вирішив позбутися суперника й відправив мисливця на смертельно небезпечне полювання на ведмеда. Однак Роша, запідозривши підступ, повернувся раніше й убив зухвальця біля дверей своєї хати.

Дізнавшись про смерть сина, боярин Цицине наказав кинути Рошу в бездонний підвал під фортецею на Цецинській горі. При цьому він сказав, що якщо Роша розповість, що там відбувається, його залишать живим.

Роша знепритомнів від удару. Коли розплющив очі, хтось підняв його за плечі й поніс до великого палацу (більшого, ніж Цецинська фортеця). У величезній залі, посередині, стояв золотий трон, на якому сидів дідусь із білою бородою. Навколо нього зібралися дванадцять карликів. Мисливець розповів йому про своє нещастя. Вислухавши його, цар підземного царства підняв ціпком одну брову, сказав, що провчить лиходія, і віддав мисливцеві золотого персня, якого той мав передати боярину Цицині.

Раптом цар, трон і палац зникли, а Роша опинився на поверхні землі. Коли він повернувся й передав перстень Цицині, той у гніві наказав зв'язати Рошу та його дружину, відвести їх у ліс і залишити на поталу вовкам. Але щойно стражники вивели їх за межі фортеці, її мурів затріщали й обвалилися. Від неї залишилися лише руїни.

Згодом люди змінили назву гори Цицина на Цецина, а поляну біля її підніжжя, де оселилися молдавани, – на Поляну Роші або Поляну Рошошці. З часом цю місцевість почали називати спочатку Рошошца, а потім – Роша¹¹⁴.

Л.-А. Сімігінвич-Штауфе записав іншу версію цієї легенди, згідно з якою перстень, переданий лісником боярину Цицині, належав його покійній дружині. Вона обіцяла передати його з того світу, якщо доведеться когось попередити про нещастя. Отримавши перстень, боярин помилював і відпустив лісника з дружиною.

Іншу легенду про імператора Цицина на початку ХХ ст. записала румунська дослідниця Є. Нікуліце-Воронка від Іона Пісарчука з Роші. За цією легендою, на Цецині правив великий імператор Цицине, який

¹⁰⁹Р. Ф. Кайндль навів приклад, коли меч, знайдений кілька поколінь тому, був настільки важким, що для його перенесення до Чернівців знадобилося четверо дужих чоловіків.

¹¹⁰Vitencu D. «Pentru începutul Cernăuțului» ..., op. cit., P. 320-321.

¹¹¹У деяких легендах, записаних Є. Нікуліце-Воронкою, велетня з великими бровами називали Цицине.

¹¹²Niculita-Voronica E. *Datinile și credințele* ..., op. cit., Vol. I, P. 403.

¹¹³Niculita-Voronica E. *Datinile și credințele* ..., op. cit., Vol. II, P. 108.

¹¹⁴Легенда була знайдена в давніх книгах румунською мовою та передана нам учителькою географії та біології гімназії № 10 м. Чернівці (Роша) Медведь Корнелією Іванівною 18.02.2025 р. У нашій роботі подається її скорочена версія.

вважав себе богом і мав величезні брови. Якщо він піднімав їх і кидав погляд на вороже військо, воїни миттєво помиралі. У нього була вродлива донька Варвара, яку він тримав у фортеці під пильним наглядом. Одного разу до неї проник воїн, який навчив її молитвам і християнському вченню. Дізнавшись про це, імператор кинув доньку до темниці.

Одного разу їй вдалося втекти, але переслідувачі наздоганяли її. Вона дійшла до гори й благала Бога врятувати її. Раптом гора відкрилася, і вона сховалася всередині. Це побачив пастух, який розповів переслідувачам. Вони розкопали гору й витягли Варвару звідти. Тоді Бог змилостивився й забрав її через веселку на небо. Вона стала святою, нареченою Христа, сонця¹¹⁵.

За народними уявленнями, які записала Є. Нікуліце-Воронка, Христос і свята Варвара сидять на небесах поруч за столом, як наречений і наречена¹¹⁶.

За іншими легендами, «Цецином володів імператор Костянтин. Саме йому належать зібрані там скарби, і ніхто не зможе їх забрати, поки він не оживе» (Є. Нікуліце-Воронка)¹¹⁷.

На початку XX ст. були записані легенди, за якими Цецинську фортецю збудували турки. Вони розповідали, що іноземні королі йшли війною на турків, але не змогли їх перемогти¹¹⁸.

Цікаво, що, незважаючи на те, що турки побували на цих землях значно пізніше, ніж була споруджена фортеця, під час наших історико-етнографічних досліджень у грудні 2024 р. ми записали свідчення кількох інформаторів про те, що «Цецинську фортецю збудували турки».

На початку XX ст. Є. Нікуліце-Воронка записала свідчення від старожилів, згідно з якими гору Цецину, як і гору Городище біля Сірету, спорудили солдати, які носили землю своїми шапками¹¹⁹.

2. Про походження назв «Цецина» та «Роша» у народних легендах: з рум. «*țâță*» – *грудь*; згадка про битву на «Червоній поляні» («*Poiana Roșie*»).

Більш детально ці легенди записані Р. Ф. Кайндлем і опубліковані в роботі «Фольклорні нариси східнокарпатського регіону» (1902)¹²⁰.

В одній з них пояснюється звідки пішла назва «Цецина». Згідно з нею, «біля підніжжя гори чоловіки косили, а жінки перевертали сіно, щоб воно висохло. Одна жінка поклала дитину в тінь під кущем і, зайнята роботою, на мить відвернулася. Раптово прилетів великий гриф і схопив дитину. Почувши плач немовляти, мати, як всі матері у такій ситуації, вигукнула: «Цеци-на, Цеци-на», що означає: «Ось, візьми груди» (з рум. «*țâță*» – *грудь*). Лише тоді вона зрозуміла, що сталося. Вона побігла слідом за

птахом у напрямку гори. Діставшись вершини, вона знепритомніла від виснаження і померла. Відтоді гору називають «Цецина»¹²¹.

Ще одна легенда стосується джерела на східному схилі Цецинської гори, про яке місцеве румунське населення розповідає чимало історій. Розповідається, що колись румунський вітязь, здобувши перемогу в кривавій битві на рівнині, розташований на південному сході від гори, отримав винагороду від німфи води. Вона подякувала йому за визволення джерела та гори від ворогів і пригостила його свіжою джерельною водою. Ця рівнина досі називається «Червоною поляною» («*Poiana Roșie*») на згадку про ту битву.

3. Легенди та повір'я про існування підземних ходів та золотих скарбів під фортецею: *дияволи, які охороняють скарби велетнів або турків; лігво дияволів, де прикутий ланцюгами їхній ватажок; старий чоловік з сивою бородою, який постійно пише; залізні двері до підземелля, які відкриваються на Великдень; підземні ходи.*

Одні з найдавніших зафіксовані у роботах К. А. Ромшторфера¹²² та Р. Ф. Кайндля.

Р. Ф. Кайндль записав декілька легенд про руїни Цецинського замку. За однією з них, розповідали, що якимось на горі Цецин бавились пастушки. Один з них натрапив на металеву палицю, за яку між ними зчинилася суперечка. Під час неї хлопчак смикав палицю і розламав її на декілька частин. Стержень був порожнистий і, на подив пастушків, з нього на землю посипались численні золоті монети. З диким поспіхом вони кинулися на монети і набирали їх, скільки тільки могли. Після цього вони поспішили додому, щоб показати їх своїм батькам. Яким же великим було їхнє розчарування, коли їхні торбини виявились порожніми. Так хлопців було покарано за їх жадібність.

За іншою легендою, в середині Цецинської гори є великі підземелля, до яких ведуть залізні двері. Однак рідко кому вдається їх відшукати і потрапити в підземні склепи. Там, у середині, сидить за столом старий чоловік з довгою бородою і білим довгим волоссям, який весь час щось старанно пише. Довкола нього складені численні бочки і корита, наповнені монетами; на кожній з цих посудин стоїть півень, який стереже довірені йому скарби. Коли час від часу всі півні співають, старий розриває впорядковані ним на той час рукописи.

Одного разу, бажаючи більше довідатись про ці таємничі руїни, подарували життя засудженому на смерть злочинцю і доручили йому проникнути в середину гори. Щастя йому сприяло, і він пробрався в підземелля. Тут він застав того старця, який сидів

¹¹⁵Ibidem, P. 554.

¹¹⁶Ibidem.

¹¹⁷Niculita-Voronica E. *Studii in folclor* ..., op. cit., Vol. I, P. 243-250.

¹¹⁸Niculita-Voronica E. *Datinile și credințele* ..., op. cit., Vol. I, P. 403.

¹¹⁹Ibidem, P. 108.

¹²⁰Kaindl R. F. *Beltrage zur Volkskunde des Ostkarpathengebietes* ..., op. cit., P. 241-242.

¹²¹Версія цієї легенди описана Захарієм Воронкою в книзі, присвяченій селу Михальча (*Mihalcea cu neamurile boeresti ce au stapanit-o de Zaharie Voronica* ..., op. cit., P. 7).

¹²²Romstorfer K.A. «Bildende Kunst» ..., op. cit., P. 409-458.

і щось писав; навколо нього вже громадилося великі купи книжок і рукописи. Коли дід зауважив прибульця, то запитав, чого він хоче. Чоловік розповів щиро, що він – засуджений на смерть злочинець, однак йому подарують життя, якщо він розвідає таємниці цього підземелля. Розчулений відвертістю незнайомця, старий розкрив йому всі секрети підвалу, наповнив його кишені золотом, а ще крім того розповів: «Через 100 років тут виросте могутній дуб, який стоятиме 500 років. Тоді його зрубають, а з деревини змайструють велику коліску. Коли ж дитина, яка спатиме в цій колісці, стане дорослим чоловіком, то звільнить мене і успадкує всі мої скарби». Дід відпустив прибульця. Але з тих пір ніколи не вдавалося проникнути в гору¹²³ (інші версії цієї легенди записані Є. Нікуліце-Воронки¹²⁴).

Згідно з останньою легендою, усередині Цецинської гори було лігво дияволів. У надрах гори, прикутий ланцюгами, сидів ватажок нечистої сили. Близько вісімдесяти років тому на вершині цієї гори часто грали малі хлопчики. Одного разу вони кинули одного з товаришів у яму в східній частині гори (яка тепер уже засипана). Дияволи, що мешкали там, привели хлопця до свого ватажка. Той помилював його, оскільки він опинився в ямі не з власної волі. Ватажок наказав наповнити хлопчиковий капелюх грошима й викинути його назовні. Через деякий час інший хлопчик, почувши цю історію, стрибнув у яму сам, сподіваючись також отримати скарб. Але він більше ніколи не повернувся¹²⁵.

Легенди про хлопчика, якого кинули до підземелля, та про сивого старця, який постійно щось писав, були записані Л.-А. Сімігіновичем-Штауфе. Вони відрізняються лише дрібними деталями.

Декілька народних переказів про підземні ходи та золоті скарби записала Є. Нікуліце-Воронка на початку XX ст. В одній з них йдеться про скарби, які під час навал нагромадили турки та зберігали їх у бочках у підземеллях. Не маючи змоги забрати їх із собою, вони прокляли їх, і відтоді ті належать дияволу. Диявол, за легендою, сидить у підземеллі на троні, оточений дванадцятьма міністрами. Вони постійно п'ють, але ніхто не може потрапити до їхнього сховища, бо на вході стоять масивні залізні двері з величезним замком. Люди з Чернівців намагалися їх зламати, але марно – казали, що двері прокляті¹²⁶. Ще одна подібна легенда

розповідає про скарб імператора Костянтина, який сховав його у підземеллі та закрив зверху каменем із власним ім'ям. Вірили, що без нього ніхто не зможе підняти камінь і проникнути всередину¹²⁷.

Існувало повір'я, що під час літургії на Великдень залізні двері до Цецинського підземелля розчиняються. Одного разу чоловік із сусіднього села Ревна шукав своїх биків і натрапив на відкритий вхід. Увійшовши до підземелля, він побачив гору золотих монет і почав набирати їх у капелюх. Проте коли намагався вийти, диявол раптово зачинив двері, защемивши йому п'яту та зламавши її¹²⁸.

Цікаво, що деякі версії легенд про сивого старця з підземелля та про відірвану дверима п'яту були записані ще в другій половині XIX ст. серед німців Роші – швабів.

Щодо підземних ходів, які починалися від Цецинської фортеці, свідчення зібрала Є. Нікуліце-Воронка. За давніми народними повір'ями, один із таких ходів вів до руїн маленької фортеці на межі з селом Михальча, в урочищі «Лапте акру» («Lapte ascu»). На початку XX ст. дослідниця бачила залишки цих руїн власноруч¹²⁹. На цій території, яка колись належала Теодору Воронці, батькові її чоловіка, завжди траплялася велика кількість масивних цеглин, що заважали косарям. За народними переказами, саме ці руїни та сусідній земляний вал є входом до підземелля, а секретний тунель веде до руїн Цецинської фортеці¹³⁰.

Легенди про підземні ходи, що ведуть від Цецинської фортеці, й сьогодні можна почути від старожилів Роші. За свідченнями одних, ці ходи ведуть до залізничного вокзалу в Чернівцях (8 км.)¹³¹, за іншими – до Хотина (60-65 км), а дехто каже, що вони проходять під Дністром аж до Кам'янця-Подільського (80-90 км)¹³².

Висновки. Археологічними дослідженнями цієї частини сьогоденних Чернівців займалися багато вчених. Серед них згадаємо Р. Ф. Кайндля, В. Мільковича, Т. Балана, Б. О. Тимощука, С. В. Пивоварова, М. В. Ільківа та ін.

Знахідки довели існування на цій території життя у кам'яній добі, енеоліті, епосі бронзи, добі раннього заліза, в давньоруський період, на початковому хронологічному відрізку молдавського періоду. Науковці підтвердили існування на цій території таких археологічних

¹²³ *Unser heimatland Bukowina* ..., op. cit.

¹²⁴ Згідно з іншою версією легенди, записаною дослідницею від Іліуце Морараша з Цецина, сивий старець віддав арештанту капелюх, наповнений золотими монетами, та наказав передати всім, що якщо його не звільнять, на місці торгу з'явиться вода. Пізніше інший чоловік спустився в підземелля сам у пошуках багатства, але його знайшли пошматованим. За ще однією версією, у підземелля спустили засудженого, якого мали повісити. Вважалося, що там зберігаються скарби велетнів, яких охороняє диявол. У підземеллі в'язень знайшов диявола, що спав на печі, а його дружина сиділа поряд і дивилася йому в голову (Niculița-Voronica E. *Datinile și credințele* ..., Vol. I, op. cit., P. 403).

¹²⁵ Kaindl R. F. *Beltrage zur Volkskunde des Ostkarpathengebietes* ..., op. cit., P. 241-242.

¹²⁶ Ці відомості були записані Є. Нікуліце-Воронкою серед старожилів Роші, а також від Агафії Попович із сусіднього села Михальча (див.: Niculița-Voronica E. *Datinile și credințele* ..., op. cit., Vol. I, P. 403).

¹²⁷ *Ibidem*, P. 108.

¹²⁸ *Ibidem*, P. 403.

¹²⁹ *Ibidem*, P. 243-250.

¹³⁰ Mihalcea cu neamurile boerești ce au stăpânit-o de Zaharie Voronica, op. cit., P. 33-34.

¹³¹ Інформація записана 6 грудня 2024 від Козми Ніколая Васильовича, 1929 р.н.

¹³² Інформація записана 10 грудня 2024 від Вітреску Єфросинії Григорівни, 1929 р.н. та Болбоки Віоріки, 1964 р.н.

культур: трипільської, Ноа, голіградської, Поянешти-Лукашівка, карпатських курганів, райковецької, слов'янських поселень тощо. Найбільшу увагу дослідників завжди притягала г. Цецино із залишками зруйнованої оборонної споруди. Народні легенди, які існували та існують і на сьогоднішній день серед старожилів Роші, збагачують знання про фольклорні особливості населення цієї місцевості. Проаналізовані також наукові версії щодо часу будівництва та авторства кам'яних фортифікаційних споруд на г. Цецино.

Окрему цінність представляє знайдений у 1839 р. на руїнах Цецинської фортеці скарб з 19 срібних предметів, який сьогодні знаходиться у Віденському музеї історії мистецтв.

Не менш цінними є аналіз писемних згадок про Цецину як фортецю та адміністративний центр цинуту (волості).

Залишки людських поселень і окремих знахідок знаходять на всій території мікрорайону, що доводить майже безперервне проживання тут людей в різні історичні епохи.

Мойсей Антоній – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету, головний редактор українсько-румунського наукового журналу «Актуальні питання суспільних наук та історії медицини». Коло наукових інтересів: Історія України та української культури, традиційна культура населення Буковини, взаємовпливи в сфері традиційної культури українського та східнороманського населення Буковини, процеси етнокультурної ідентичності у прикордонних регіонах. Автор та співавтор понад 275 наукових праць, у т. ч. 11-ти монографій, 14 навчально-методичних посібників.

Moysey Antoniу – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Bukovinian State Medical University, editor of the Ukrainian-Romanian scientific journal "Current issues of social sciences and history of medicine". Scientific interests are such as: history of Ukraine and Ukrainian culture, traditional culture of the population of Bukovina, mutual influence in the sphere of traditional culture of the Ukrainian and East-Roman population of Bukovina, processes of ethnocultural identity in the border regions. The author of more than 275 scientific works, including 11 monographs, 14 educational aids.

Ільків Микола – кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, член правління Спільки археологів України. Керівник Буковинської археологічної експедиції, науковий співробітник ДП «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України. Сфера наукових інтересів: Карпатський регіон в епоху бронзи, археологія Буковини, археологічні старожитності Хотинської фортеці. Автор та співавтор більше трьохсот наукових, науково-популярних і навчальних праць, зокрема трьох монографій.

Ilkiv Mykola – candidate of Historical Sciences, assistant of the Department of World History of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, board member of the Ukrainian Association of Archaeologists. Researcher at the Science Research Centre «Protective Archaeology Service of Ukraine» of Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine. Field of scientific interests: Carpathian region in the Bronze Age, archaeology of Bukovyna, archaeological antiquities of Khotyn Fortress. The author and co-author of more than 300 scientific, popular science and educational works, including 4 monographs.

Received: 10.11.2024

Advance Access Published: December, 2024

© A. Moysey, M. Ilkiv, 2024